

C. Mauritii Fleischeri

DE SOCRATIS QUAM DICUNT ATOPIA
SYNTAGMA.

EMBRICAE, TYPIS ROMENII.
MDCCCLV.

9/2L

4

(1855)

Οἷος οὐτοσί γέγονε τὴν ἀτοπίαν ἀνθρώπος, καὶ αὐτὸς καὶ
οἱ λόγοι αὐτοῦ, οὐδ' ἔγγυς ἂν εὔροι τις ζητῶν, οὔτε τῶν νῦν
οὔτε τῶν παλαιῶν.

Plat. Conv. p. 221. D.

Socratem cum Platonis Lysidem audisset recitari Diogenes Laertius III. p. 207 (ed. Casaub.) dixisse narrat: Ἡράκλειος, ὡς πολλά μὲν κατεψεύδεθ' ὁ νεανίσκος! additque: οὐκ ὀλίγα γὰρ, ὃν οὐκ εἶρηκε Σωκράτης, γέγραφε ἀνὴρ. His similia tradit scriptor vitae Platonicae anonymus ¹⁾ p. 13: τὸν Λέειν διάλογον — —, ὃ ἐνέτυχε καὶ ὁ Σωκράτης, ἔφη τοῖς ἐταίροις αὐτοῦ, οὗτος ὁ νεανίας ἄγει με ὅπη θέλει καὶ ἐφ' ὅσον θέλει καὶ πρὸς οὐδὲν θέλει. Nec deest exagitator Platonis Athenaeus, qui XI p. 507. C. haec narrat: Σωκράτης ἐνὸς πρῶτον ἐφήσεν ἰωρακέναι πλειόνων παρόντων. Δοκεῖν γὰρ, ἔφη, τὸν Πλάτωνα κορόνην γενόμενον ἐπὶ τὴν κεφαλὴν μου ἀναπηδήσαντα, τὸ φαλακρὸν μὲν κατασκαρφέειν, καὶ κρατεῖν περιβλέπονσαν. Δοκῶ οὖν σε, ὦ Πλάτων, πολλὰ κατὰ τῆς ἐμῆς ψεύδεσθαι κεφαλῆς, atque rectissime coniectasse Socratem affirmat ²⁾. Haec quamvis levium auctorum testimonia, modo recte interpretemur, ne nos quidem est cur improbemus, atque si quaerimus, recentioris aetatis quid viri docti de fide Platoni habenda statuunt, sic fere hodie constare videmus, Platonem rerum Socraticarum haud illum quidem spernendum esse testem ³⁾, at doctrinam Socratis cum cognoscere velis, prodesse non posse nisi admodum circumspectum iudicium adhibenti ⁴⁾; apud Xenophontem contra praeceptorum Socraticorum adumbrationem haberi multo veriore et incorruptiore ⁵⁾. Nec mirum: ut enim Xenophon id duntaxat sibi propositum habebat, ut Socrates qui fuisset quaeque sensisset,

¹⁾ V. Tycheusii antiq. lit. et art. biblioth. V.

²⁾ Eodem pertinet Athen. XI, p. 505. D.: Ἄλλοι δὲ φασιν ὡς ἀναγνοὺς ὁ Γοργίας τὸν Πλάτωνος διάλογον πρὸς τοὺς παρόντας εἶπεν, ὅτι οὐδὲν τούτων οὔτε εἶπεν οὔτε ἤκουσε· τὰντὰ φασὶ καὶ Φαίδωνα εἰπεῖν ἀναγνόντα τὸν περὶ ψυχῆς.

³⁾ C. Fr. Hermannii hist. et syst. phil. Platon. I. p. 569. not. 80.

⁴⁾ cf. Hermann. l. l. p. 249: „Plato und Aristoteles, bei welchen es oft nur zu schwer ist, den geschichtlichen Socrates von dem typisch gewordenen zu unterscheiden.“ Cic. de rep. I, 10: Itaque cum Socratem unice dilexisset eique omnia tribuere voluisset, leporem Socraticum subtilitatemque sermonis cum obscuritate Pythagorae et cum illa plurimarum artium gravitate contextuit. — Groen van Prinsterer prosopogr. Platon. p. 50: huius voce Plato locutus est et ea locutus, quae credibile est Socratem non disseruisse.

⁵⁾ cf. Hegelii hist. philosophiae II, p. 81: „Xenophon hat ihn uns viel genauer und getreuer geschildert, als Plato.“ Xenophontis in exponenda Socratis philosophia praestantiae, postquam in dubitationem vocavit Schleiermacherus (opp. III, 2, 293 sqq.), quem alii secuti sunt, vindex exstitit, ut mihi quidem videtur, luculentissimus C. Fr. Hermannus l. l. p. 249 sqq. cf. Zeller. hist. phil. Graec. II, p. 12 sqq. Weiskii prolegg. ad Xen. Mem. p. 226: religiosior multo videtur Xenophon esse Socratis interpres quam Plato et hactenus eum Platoni multum antepone.

dictitasset, factitasset exponens quam iniusta fuisset damnatio eius demonstraret, ita Plato sui ipsius ingenii potissimum flores fructusque volebat expromere, quod cum sermonum forma facere indoli suae aptissimum videretur, neminem, cuius ore et auctoritate uteretur, habebat Socrate meliorem, quo duce et ipse Socratica scientia imbutus et ad nova altioraque incitatus et mira illa disputandi sollertia institutus esset. Inde factum est, ut, cum Socratis persona tanquam fons et principium esse videretur, ex quo variae illae et diversae et in omnem partem diffusae disputationes manarent, tamen ea, quae eius ori tribuuntur, longe maximam partem Platonis essent magistriusque scientiam haud paullo transgrederentur⁶⁾. At mirum quantum erraverit, qui sermonis tantum instituendi causa illo usum esse Platonem existimet. Illud enim quis non viderit, non solum dignissimum ei visum esse Socratem, cuius ore optimi quique ingenii sui flores emitterentur, sed voluisse etiam gratissimum discipulum tanti viri, cui tantum debuit, ingenium moresque scriptis suis immortalitati tradere monumentumque ei condere aere perennius. Quod ita perfecit, ut vividissimis eum coloribus depingeret et imaginem eius ad tantam evidentiam exprimeret, ut spirantem Socratem oculis nostris videre auribusque audire nobis videamur idque tanta arte, ut nemo rerum in Platonis libris scriptarum tam studiosus esse possit, quin idem cum forma, apparatu scenico, personis, tum imprimis ipsius Socratis imagine summopere delectetur. Cum autem talis imaginis quamvis eleganter venusteque descriptae ac limatae, si veritate careat, auctoritas et vis non possit non comminui, quaesiverit quispiam Platonicus ille Socrates, cuius philosophiam magis Platoniam quam Socraticam esse concessimus, num persona sua h. e. natura, moribus, institutis, consuetudinibus, propria dicendi et argumentandi genere, forma, habitu, cultu ad fidem historicam effectus sit, necne. Si historiam quaeris, nego, si fidem, ita contendo, ut nihil fieri possit fidelius. Recte enim Aristoteles de poet. l. 7) dialogos Socraticos — scripserant autem praeter Platonem et Xenophontem multi cum alii, tum discipuli Socratis⁸⁾ — comparat cum

⁶⁾ Atque de hac re, qui Platonem paullo attentius legent, non observare non poterunt, in prioris temporis dialogis, velut Protagora, Charmide, Lachete, Euthyphrone, aliis, quo magis Socratis persona promineat primasque agere videatur, eo minus Platonis doctrinam differre a Socratica ita, ut Platonica nullo modo abhorreant a Xenophonteis, in posterioribus quo magis sui iuris fiat Plato suaque ipsius inventa proferat, eo magis recedere personam Socratis. Id cum in plurimis post mortem Socratis scriptis dialogis, tum primum apparet in Apologia et Theaeteto; in Philebo leviter tantum adumbrata est figura Socratis, in Sophista, Timaeo, Critia plane recedit. Vide de hac dialogorum varietate quae subtiliter scripsit Steinhartus in prolegg. ad Theaetet. p. 24 sq. p. 28. ad Sophist. p. 427. ad Phaedr. p. 56. ad Phileb. p. 605.

⁷⁾ Οὐδὲν γὰρ ἂν ἔχοιμεν ὀνομάσαι κοινὸν τοῖς Σόφρονος καὶ Ξενάρχου μίμους καὶ τοῖς Σωκρατικοῖς λόγους, — etc. Cf. eund. de poetis ap. Athen. XI, p. 505. C. ibique Schweigh. annot.

⁸⁾ Alios quoque scripsisse dialogos Socraticos, testatur Xenophon Mem. IV, 3, 2: Ἄλλοι μὲν οὖν αὐτῷ πρὸς ἄλλους οὕτως ὁμιλοῦντι παραγενόμενοι διαγοῦντο, ἐγὼ δὲ — — etc. Diogenes Laert. autem tradit II, vit. Aeschin. p. 130 C. (Casaub.): Panaetium omnium Socraticorum veros existimasse dialogos Platonis, Xenophontis, Antisthenis, Aeschinis, de Phaedonis et Euclidis dubitasse, ceteros damnasse. cf. de Alexamene Teio, qui ante Platonem λόγους Σωκρατικούς conscripserit, Aristotelis ap. Athen. XI, p. 505. C. ibique quae annot. Schweigh. cf. Herm. l. I. p. 569. not. 79.

Sophronis et Xenarchi mîmis, id genus poëmaticis, quae in quotidiana vita et veritate per iocorum facetiarumque involucra ad verum effingendis operam ponebant. Quin eodem iudicio Platonis dialogos complexus sit, non est quod dubitemus. Est enim mirus in vita et rebus ad unguem imitandis artifex, quod iam Timon sillographus agnovit in versu illo:

Ὡς ἀνέπλαττε Πλάτων πεπλασμένα δαύματα εἰδώς,

quem legimus apud Athenaeum XI, p. 505. F., qui et ipse Platonem *μιμητικῶς* scripsisse dicit⁹⁾. Habemus igitur in Platonis libris, si personam Socratis spectamus, veritatem vel historiam quam dicunt poëticam, cujus ut vis in eo posita est, ut partim vera reddat, partim ita conficta, ut vera evidentius efficta atque vitae imago videatur expressior, sic Platonem Socratis personam ita adumbrasse affirmo, ut tum vera traderet, tum ea, quae instar essent verorum. Quare quemadmodum eorum iudicio accedere non dubitavi, qui Xenophontis librum puriorem fontem esse censeant ad cognoscendam Socratis philosophiam, eodem modo astipulor van Heusdio¹⁰⁾, qui personam ejus ad verissimam perspicuitatem elaboratam in Platone potissimum reperiri contendit. Idque compluribus mihi comprobari videtur argumentis. Platonem enim cum Socratis persona in sermonibus suis usum esse appareat neque ut dialogi solum adminiculum haberet, neque quo varietatibus orationem distingueret et legentibus velut diverticula amoena lenociniaque quaereret, sed ut cum philosophandi desiderio satisfaceret suo, simul viri in parentis loco dilecti cultique memoriam prosequeretur ac celebraret, facere non potuit homo et pientissimus et veracissimus, quin quantum posset talem informaret, qualem cum non in umbra scholae, sed in fori luce semper versatus esset, omnes cognitum haberent, multi — at quanti viri! — summopere admirarentur, iisdemque lineamentis adumbraret, quae, ut erant admodum singularia, per omnium ora ferrentur inque animis penitus insiderent; quod qui non fecisset, iustissimas in reprehensiones incurrisset omnium, qui non fictum nescio quem Socratem, sed verum adamaverant, praesertim cum non pauci essent alii, qui item Socraticis sermonibus conscribendis recordationem eius recolere animum induxissent. Quid? Xenophontis Socrates quomodo cum Platónico quamvis ad plenioram et expressiorem formam magisque ad scenicam evidentiam efficta atque excuso tam bene congruere posset¹¹⁾, nisi Plato descripsisset religiosissime?¹²⁾

⁹⁾ XI, p. 505. B.

¹⁰⁾ *Characterismi principum philosophorum veterum*, p. 54 sqq.

¹¹⁾ cf. Zeller, I. I. II, p. 16 sqq.

¹²⁾ Haec religio cum in multis rebus tum in eo cernitur, quod quamquam multa Socratem disputare facit, quae eius rationem transcendunt, tamen, ne ingenio institutisque eius repugnet, neque metaphysica vel dialectica per eum nisi ita profert, ut cum ethice aliquo modo tanquam contexta videantur, et ubi nimium quantum disputatio a Socratica ratione abhorreret, aliis suarum sententiarum utitur interpretibus. V. Steinhart. prolegg. ad *Sophist.* p. 427. cf. Groen van Prinsterer I. I. p. 51: at ipse Plato noluit persuadere subtiles rationes, quas in immortalitate animi, idearum natura aliisque abstrusis rebus et impeditis explicandis adhibuit, a Socratis ingenio fuisse profectas: verum cum notum esset sub Socratis persona proprias eum opiniones significare, nulla ratio fuit, cur in placitis ab eo non expositis, praesertim quorum veritatem suspicatus videretur, a consuetudine recedendum existimaret. Nec tamen

Quaeris, cur tam curiosus sim ad veritatem Platonis vindicandam? Quia de persona Socratis pauca commentaturus fundamentum quoddam circumspicio, quo firmiter insistere possim; idque cum maxime in Platonis libris videre mihi videor. Est autem illa persona res gravissimi momenti, quae, cum tam propria, tam singularis, tam praepotens sit, dici vix potest quantopere cum doctrinae praeceptorumque eius vi et effectu coniuncta sit¹³⁾. Ut enim omnino quae quis dicit magni interest quomodo dicat, sic Socratis figura ac species, habitus, mores, vivendi et dicendi modus, tot denique tam variae tamque mirabiles naturae proprietates non modo cum doctrina eius arctissime cohaerebant, sed mentes amicorum discipulorumque tantopere feriebant ac percellabant tamque quasi insculptae eorum animis erant, ut, si alterum ab altero sejungi posset, doctrina recte dubitares an persona in fingendis hominibus plus potuisset. Quae cum ita sint, excusationem habebit, si, quod in plerisque aliis hominibus quamvis claris vixdum operae pretium foret, de singularibus illis et mirabilibus — ἀτοπα Graeci vocant —, quae Socratis naturae propria sunt, pauca expono, in quibus attingendis iam veteres non tam curiosi fuissent, nisi in tanto viro omnia memoratu digna esse vidissent¹⁴⁾. Erant autem sane multa in illo, quae cum solito sentiendi agendique mori et consuetudini repugnare viderentur, singularem, admirabilem, ἀτοπου dicerent¹⁵⁾. Atque ipse Plato tantum abest, eius rei ut obliviscatur, ut

de rebus occultis Socrates inducitur ita disserens, ut non a coelestibus rebus avocet philosophiam et ad vitam communem adducat; deque virtutibus maxime et vitiis omni neque de bonis rebus ac malis quaerat, nihil affirmet ipse, refellat alios: nihil se scire dicat, nisi id ipsam, omnisque eius oratio in virtute laudanda et in omnibus hominibus ad virtutis studium cohortandis consumatur. Cic. Acad. I, 4.

13) Cf. Herm. I. I. p. 390: „Nicht ohne Absicht habe ich aufmerksam gemacht, wie Socrates ganze wissenschaftliche Bedeutung enger als die jedes andern Philosophen mit seiner Persönlichkeit zusammenhänging, und je voller und wahrer daher Plato diese aufgefasst hat, desto erklärlicher wird es, wie er in ihrer Vergegenwärtigung und Empfehlung seine erste philosophische Befriedigung finden konnte.“ Gerlach. stud. histor. Vol. I, p. 133: „Ein solcher Mann muss eine seltene Eigenthümlichkeit besessen haben, um seiner Schüler Herz und Geist zu fesseln. Daher wird zunächst die hohe Bedeutung von Socrates Persönlichkeit auch von dem strengsten Tadler nicht bezweifelt werden können.“ Hegel. I. I. II, p. 57: „Sein Leben und seine Philosophie sind aus Einem Stücke.“ Herm. I. I. p. 233: „Auch wäre es schwer zu erklären, wie Socrates Schüler so fest an seiner Persönlichkeit halten und eine Mittheilung seiner Lehren in gar keiner andern Form, als wie sie aus seinem Munde selbst hervorgegangen, wagen konnten, wenn dieselben nicht weit enger als bei irgend einem andern Philosophen mit der individuellen Erscheinung ihres Urhebers verknüpft gewesen wären und in dieser nicht blos das Organ ihrer Vermittlung, sondern auch ihren eigenthümlichen Grund und Boden gehabt hätten“ etc. — Plato et Aristoteles et omnis in diversum itura sapientum turba plus ex moribus quam ex verbis Socratis traxit. Seneca epist. 6. cf. Xenoph. Memor. IV, 1, init.

14) cf. Gerlach. I. I. I, p. 134: „Aber gerade, dass auch diese Aeusserungen seiner Sinnesart zur Kenntniss der Nachwelt gekommen sind, muss als ein redender Beweis angesehen werden, dass an diesem Manne auch das Kleinste bedeutsam erschien.“

15) „So tief Socrates einerseits im Volksgeiste wurzelte, so auffallend ist andererseits das Ungriechische und bis auf einem gewissen Grad Moderne seiner Erscheinung, jenes fremdartige Element, welches ihn seinen Zeitgenossen als einen schlechthin eigenthümlichen mit keinem andern vergleichbaren Menschen erscheinen liess, und das sie, um einen genügenden Ausdruck dafür verlegen, nur als die absolute Sonderbarkeit, die vollendete ἀτοπία zu beschreiben wissen.“ Zeller. I. I. II, p. 22.

identidem mentionem faciat. Huc pertinet imprimis locus ille Convivii p. 221. C. D.: Πολλὰ μὲν οὖν ἂν τις καὶ ἄλλα ἔχοι Σωκράτη ἐπαινεῖσαι καὶ θανμάσια· ἀλλὰ τῶν μὲν ἄλλων ἐπιτηδευμάτων τάχ' ἂν τις καὶ περὶ ἄλλον τοιαῦτα εἴποι, τὸ δὲ μὴδενὶ ἀνθρώπων ὁμοιον εἶναι, μήτε τῶν παλαιῶν μήτε τῶν νῦν ὄντων, τοῦτο ἄξιον παντὸς θαύματος. Οἶος γὰρ Ἀχιλλεὺς ἐγένετο, ἀπεικάζειεν ἂν τις καὶ Βρασίδαν καὶ ἄλλους, καὶ οἶος αὖ Περικλῆς, καὶ Νέστορα καὶ Ἀντήγορα, εἰσὶ δὲ καὶ ἕτεροι καὶ τοὺς ἄλλους κατὰ ταῦτ' ἂν τις ἀπεικάζοι· οἶος δὲ οὐτοσὶ γέγονε τὴν ἀτοπίαν ἀνθρώπος, καὶ αὐτὸς καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ, οὐδ' ἐγγὺς ἂν εὔροι τις ζητῶν, οὔτε τῶν νῦν οὔτε τῶν παλαιῶν, εἰ μὴ ἄρα εἰ οἷς ἐγὼ λέγω ἀπεικάζοι τις αὐτόν, ἀνθρώπων μὲν μὴδενί, τοῖς δὲ Σειληνοῖς καὶ Σατύροις, αὐτόν καὶ τοὺς λόγους. Adde Phaedr. p. 230. C.: Σὺ δὲ γε, ᾧ θαυμάσιε, ἀτοπώτατός τις φαίνει. Et Theaetet. p. 149. A.: οἱ δὲ, ἅτε οὐκ εἰδότες, τοῦτο μὲν οὐ λέγουσι περὶ ἐμοῦ, ὅτι δὲ ἀτοπώτατός εἰμι καὶ ποιῶ τοὺς ἀνθρώπους ἀπορεῖν. Ἡ καὶ τοῦτο ἀκήκοας; ¹⁶⁾.

Iam vero quae sunt ista ἄτοπα, quibus Socratis persona tam conspicua atque insignis fit? Zellerus, cuius liber, quem dixi, multa docte subtiliter eleganter disputata continet, II, p. 22. haec dicit: „Näher besteht diese Atopie, diese Unbegreiflichkeit für das griechische Bewusstsein, wie das Plato ausdrücklich sagt, in der Incongruenz der äussern Erscheinung und des innern Gehalts, eine Incongruenz, die sich im Gegensatz gegen das griechische plastische Ineinander beider Seiten theils als ein Zurückziehen des Geistes aus der Erscheinung, theils als ein gewaltsames Hervorbrechen desselben darstellt. Nach jener Beziehung hat die Erscheinung des Socrates etwas Prosaisches, ja Pedantisches und — man erlaube mir den Ausdruck — Philisterhaftes, das gegen die gesättigte Schönheit und künstlerisch gebildete Form des griechischen Lebens auffallend absteht; nach dieser giebt sie sich als die unmittelbare Offenbarung eines höhern Lebens, dessen Hervorquellen aus seinem Innern Socrates selbst nur als etwas Dämonisches zu betrachten wusste.“ Haec quantumvis sagaciter ingenioseque exposita videantur, tamen vereor, ne, cum rem ad formulam philosopham revocare et astringere cuperet, non pauca praetermiserit, quae non licet praetermitti, et daemonii vim ita descriperit, ut neque naturae ejus, neque iis, quae ipse postea de ea re rectissime disputavit, consentaneum fuit. Sed de daemonio postea viderimus; non recte autem ridicula sola, quemadmodum fere facit Zellerus, in atopis illis recenseri ipse Plato arguit, quippe qui II. II. etsi non omnia neque complectitur neque vult complecti, eodem delenimenta et ingenii et orationis, artem amatoriam, obstetriciam, alia referat ¹⁷⁾. Latius igitur patet atopia Socratis in

¹⁶⁾ cf. Plat. Conviv. p. 215. A.: οὐ γὰρ τι ῥᾶδιον τὴν σὴν ἀτοπίαν ᾧδ' ἔχοντι εὐπόρως καὶ ἐφεξῆς καταριδιμῆσαι. *ibid.* p. 213. E.: θαυμαστή κεφαλὴ. *Apol. Socr.* p. 34 extr.: ἀλλ' οὖν δεδογμένον γέ ἐστι τὸν Σωκράτη διαφέρειν τινὶ τῶν πολλῶν ἀνθρώπων. *ibid.* p. 31. B.: οὐ γὰρ ἀνθρώπινος ἴσκει τὸ ἐμὲ τῶν μὲν ἐμαντοῦ ἀπάντων ἡμεληκέναι etc.

¹⁷⁾ V. Steinhart., qui in prolegg. ad Conviv. p. 258 sq. ἄτοπα ea recenset, quorum quidem in Convivio fit mentio. Sed is quoque rem in nimis angustam formulam compulsisse videtur, quum scriberet: „das seltsame ungewöhnliche Wesen des Socrates — dies ist eben jener Gegensatz des Innern und Aeussern, durch den derselbe als ein wahrer Mensch und zugleich als ein Mann von gewaltiger Geisteskraft erscheint.“

eoque omnia referenda esse puto, quae cum vel a communi hominum consuetudine vel a sensu more ratione Graecorum vel ab ipsius Socratis ingenio universo notabilem in modum discrepare viderentur, animos hominum quodammodo feriebant atque vel risum vel admirationem excitabant. Quae autem postremo loco posui, in Socrate ipso inter se pugnantia, ea nolo ad nostrae aetatis acumen revocata. Nos enim, quae sunt doctrinae et sagacitatis historicae incrementa, non pauca in illo deprehendimus, quae quamquam magnopere inter se dissidere videntur, tamen sub aequalium Socratis iudicium cadere non potuerint, quod talis inconstantia cum omni humanitatis tum aetatis illius erat propria. Ita fugere nos non potest, Socratem sophistarum insectatorem impigerrimum ipsum aliqua ex parte fuisse sophistam, eundem hominem religiosissimum infestum fuisse religioni atque reipublicae legumque defensorem earumdem exstitisse adversarium¹⁸⁾. At talia mirari nemo potest, nisi qui in eo homine, qui Graecus certaeque aetati ascriptus et eius erroribus sentiendique inconstantiae obnoxius erat, perfectissimum humanitatis quoddam specimen intueri sibi videtur¹⁹⁾.

Sed quae in atopis universe referenda quoque scriptore potissimum duce persequenda esse putarem satis dixisse videor. Sequitur, ut de singulis quibusque exponam.

Atque primum quidem de specie et forma Socratis dicam. Constat enim forma quantum momentum habuerit apud Graecos quantumque valuerit in omni sentiendi vivendique ratione. Qui quum ad pulchritudinem artemque facti animum et corpus pariter pulchritudine temperatum vellent idque efficere et gymnastica et musica disciplina summopere studerent²⁰⁾, utriusque generis pulchritudinem tanta

¹⁸⁾ Ne quis paradoxa me loqui existimet, pauca ad firmanda haec subicio. Ac nolo ad sophisticam Socratis rationem probandam locos proferre Platonicos sat multos, in quibus sophisticis artificiis utens inducitur, Sufficiat reiicere praeter ceteros ad Hermanni disputationem l. l. p. 225 sq. (cf. Röscher Aristoph. u. s. Zeitalt. p. 388), quam Gerlachii reclamatio l. l. p. 128 infirmare nullo modo potest.

De pietate erga deos si quaeris, consule Xenophontis Mem. I, 1, 64, II, 1, 19, 20, II, 6, 8, IV, 3, 12, IV, 3, 15 sqq. IV, 7, 10. Anab. III, I, 5. Apol. quae dicitur Xenophontis §. 11—13. Steinhart, prolegg. ad Phileb. p. 605. proleg. ad Phaedr. p. 53 sq. cf. Plat. de rep. III, p. 406 sq. — Impium fuisse asseveravit Forchhammer: d. Athener und Socrates, p. 3 sqq. non additis argumentis. At vide quae subtiliter de ea re exposuerit Hegel. l. l. II, p. 120 sq., et Zeller. II, p. 94 sq. cf. Steinhart. prolegg. ad Apol. p. 243 sq. ad Criton. p. 291 sq.

De Socrate civitatis legumque defensore vide Plat. Critonem, Plat. adv. Colot. 34. Plat. Phaed. p. 98, E., Xen. Mem. IV, 4, 12. IV, 6, 6. I, 1, 18 sq. II, 31 sq. IV, 4, 2. Steinhart. proleg. ad Criton. p. 298 sq.; de eodem iisdem infesto cf. Plat. Apol. p. 31. C. et Steinhart. proleg. ad Apol. p. 291 sq. Xen. Mem. I, 2, 9. Hegel. II, 113 sq. Hinc severum illud Catonis iudicium: Plut. Cat. Mai. 23: *Σωκράτη φησὶν ὁ Κάτων λόλον καὶ βλαῖον γινόμενον ἐπιχειρεῖν, ᾧ τρόπῳ δυνατὸν ἦν, τυραννεῖν τῆς πατρίδος, καταλύοντα τὰ ἔθνη καὶ πρὸς ἐναντίας τοῖς νόμοις δόξας ἔλκοντα, καὶ μεδιστάντα τοὺς πολῖτας.*

¹⁹⁾ „Socrates ist Grieche durch und durch, ein Mann aus dem innersten Marke der Nation, ein Character, welcher Fleisch und Blut hat und nicht den allgemeinen moralischen Leisten für alle Zeiten abgiebt.“ Zeller. II, p. 17.

²⁰⁾ V. Krause: Theagenes p. 46 sq. Löbker: Gymnastik d. Hellenen, prolegg. et locos ab illis allatos. Socrates ipse ap. Stobaeum ed. Gessner. Basil. 1549. p. 492: *ἐρωτηθεὶς, τί εὐγένεια, εὐκράσια, ἔφη, ψυχῆς καὶ σώματος,*

necessitudine inter se coniunctam putare consueverant, ut formosum animum in corpore deformi mirabile quiddam ducerent. Itaque praeclare Hettnerus ²¹⁾ scripsit haec: „Körperliche und geistige Schönheit sind in der Anschauung der Griechen untrennbar. Die begeisterte Apotheose des Sinnlichen ist Gotteseifer des Geistes. Die von Plato und Xenophon mit echtem Humor geschilderte Silensgestalt des Socrates ist eine absolute *ἀτοπία*, sein Kopf eine *θανμαστὴ κεφαλή*, so unerklärlich ist ihnen eine solche Erscheinung. Es sei nur eine Unregelmässigkeit der Natur, meint Aristoteles, wenn manche Sklaven die Seele und manche den Leib des Freien haben; und wenn sich ein Theil der Menschen nur so weit auszeichne, wie Götterbilder, so würde Niemand gegen deren unbedingte Herrschaft Einsprache erheben.“ Nihil dici potest verius. Atqui erat Socrates unus omnium maxime deformis. Faciem eius quis est quin noverit? Frequenter in hermis, gemmis, anaglyphis obvia verissime reddita videtur in imagine illa, quae servatur in Museo Napol., quam expressit Visconti, qui eam ad Lysippi aëneae statuae (de qua vid. Diog. Laert. II, p. 116 (Casaub.)) exemplum effictam existimat ²²⁾. Nasus cum maxime simus ²³⁾, oculi prominentes ²⁴⁾, os magnum,

21) Vorschule d. bild. Kunst d. Alten. I, p. 7.

22) Visconti Iconograph. gr. T. I, p. 220 sq. ed. Milan. 1824. p. 221: Si le portrait de Socrate n'était pas parvenu jusqu'à nous, on pourrait le restituer avec assez de probabilité: en prenant l'ensemble d'une tête de Silene et lui donnant outre le nez camus essentiel à ce caractère de figure, des yeux à fleur de tête, de grosses lèvres et le haut du front presque chauve, nous aurions un portrait de S. bien ressemblant.

23) V. Plat. Theaetet. p. 143: *νῦν δὲ, καὶ μὴ μοι ἄχθου, οὐκ ἔστι καλός, προσέειπε δὲ σοὶ (Socrati) τὴν τε συμότητα καὶ τὸ ἔξω τῶν ὀμμάτων ἥτιον δὲ ἢ τὸ ταῦτ' ἔχει.* cf. p. 209. Cf. ipsum Socratem nasum suum ioculariter praedicantem ap. Xenoph. Conviv. 5, 6: Critob. *τῶν δὲ ῥινῶν πότερα καλλίων, ἢ σὴ, ἢ ἡ ἐμή;* Socr.: *ἐγὼ μὲν οἶμαι τὴν ἐμήν, εἶπερ γε τοῦ ὀσφραίνεσθαι ἔνεκεν ἐποίησαν ἡμῖν ῥίνας οἱ θεοί. Οἱ μὲν γὰρ σοὶ μυκτῆρες εἰς γῆν ὀρῶσιν, οἱ δὲ ἐμοὶ ἀναπέπτανται, ὥστε τὰς πάντοθεν ὀσμὰς προσδέχεσθαι.* Critob. *τὸ δὲ δὴ σιμόν τῆς ῥινὸς πῶς τοῦ ὀρθοῦ κάλλιον;* Socr. *ὅτι οὐκ ἀντιφράττει, ἀλλ' εὐδὺς ἐὰ τὰς ὄψεις ὀρᾶν, ἃ ἂν βούλωνται ἢ δὲ ἐψηλὴ ῥίς, ὥσπερ ἐπηρεάζουσα, διατετείχιε τὰ ὀμματα.* Schol. Aristoph. Nab. 221: *σιμός τε γὰρ καὶ φαλακρὸς ἦν.* Athenaeus autem V, p. 219. A. stolidi hominis esse ait ex Deo sciscitari: *εἰ Σωκράτους ἐστὶ τις σιμότερος;* cf. Lucian. dial. mort. 4: *τὸν σιμόν λέγω (sc. Socratem).* In annotatione Hemsterhusius adiicit haec: Atque adeo non iam suspicor verba Varronis ap. Non. p. 25 de Sileno, sed paene mihi persuadeo de Socrate esse intelligenda, modo parumper emendata huic homini accommodentur: „Nonne enim unum (quod etsi retineri possit, malo tamen nonne enim vel eum senem —) scribunt esse grandibus superciliis, silonem, quadratum?“

24) Cf. Plat. Theaet. I. 1. et Socratem apud Xenoph. Conv. 5, 4: Socr.: *Οἶσθα οὐν, ὀφθαλμῶν τίνος ἔνεκα δεόμεθα;* Critob. *Δῆλον, ὅτι τοῦ ὀρᾶν.* Socr. *Οὕτω μὲν τοίνυν ἤδη ἐμοὶ ὀφθαλμοὶ καλλίονες ἂν τῶν σῶν εἴησαν.* Critob. *Πῶς δὴ;* Socr. *Ὅτι οἱ μὲν σοὶ τὸ κατενδὸν μόνον ὀρῶσιν, οἱ δὲ ἐμοὶ καὶ τὸ ἐκ πλαγίου, διὰ τὸ ἐπιπόλαιοι εἶναι.* Deformis etiam delectare posse, ostenditur Adamantii loco, quem ad me perscripsit iuvenis et carissimus mihi et doctissimus: *ὑψηλοὶ ὀφθαλμοὶ, μεγαλοὶ τε καὶ εὐαγεῖς καὶ ὄγρον βλέποντες, δίκαιοι, σννετοὶ, φιλομαθεῖς, ῥωτος πλήρεις, οἷος ἦν ὁ φιλόσοφος Σωκράτης.*

crassa labra ²⁵⁾, caput calvum ²⁶⁾, venter amplissimus ²⁷⁾, iugula parum concava ²⁸⁾. In Plat. Menonē p. 80 eum cum torpedine marina (Zitterrochen) collatum legimus: *εἰ δεῖ τι καὶ σκῶψαι, ὁμοιώτατος εἶναι δοκεῖς μοι παντελῶς τὸ τε εἶδος καὶ τὰλλα ταύτη πλατεία νάρκη τῆ θαλασσίας*, qua haud scio an quadrata (τετράγωνος) eius statura notetur (cf. fragm. Varr. ap. Non. p. 25 V. supra not. 23). Iam cum Sileno eum et Marsya Satyro comparant veteres. Sic Plato praeter locum Convivii, quem supra dixi, p. 215 A. B.: *φημι γὰρ δὴ ὁμοιώτατον αὐτὸν εἶναι τοῖς Σειληνοῖς τούτοις τοῖς ἐν τοῖς ἐρμολυφείοις καθημένοις, οὕστινας ἐργάζονται οἱ δημιουργοὶ σύριγγας ἢ αἰλῶδες ἔχοντας, οἱ δὲ διχάδε διοιχθέντες φαίνονται ἔνδοθεν ἀγάλματα ἔχοντες θεῶν. Καὶ φημι αὖ εἰκέναι αὐτὸν τῷ Σατύρῳ τῷ Μαρσύᾳ. Ὅτι μὲν οὖν τὸ γε εἶδος ὅμοιος εἶ τούτοις, ὃ Σώκρατες, οὐδ' αὐτὸς δήπου ἀμφισβητήσας, ὥς δὲ καὶ τὰλλα ἔοικας, μετὰ τοῦτο ἄκουε. Cf. Xen. Conviv. 4, 19: νῆ Δί', ἔφη ὁ Κριτόβουλος, ἢ πάντων Σειληνῶν τῶν ἐν τοῖς σατυρικοῖς αἰσχιστος ἂν εἴην. (Ὁ δὲ Σωκράτης καὶ ἐτύγγανε προσεμφορῆς τούτοις ὄν).* Atque totum Satyrorum ²⁹⁾ genus, quibus et Marsyas ascribitur et quorum Sileni ³⁰⁾ dicuntur natu maximi, describitur naso simo et fere capite calvo ³¹⁾; Marsyae Apuleius Flor. I, 3. tribuit vultum ferinum, trucem, hispidum, illutibarbum, spinis et pilis obsitum ³²⁾. Silenorum ut iam seniorum corpus breve est et obesum, venter prominens. Nec tamen in his tantum rebus similitudo cernitur. Et Marsyae et Socratis lascivum quoddam ac veteratorum est ingenium ³³⁾; alter tibiae cantu, sermonum vi et dulcedine alter rapit ³⁴⁾. Item in Silenis et in Socrate magna est animi et corporis discrepantia, humilitas et excelsitas mire temperatae ac mistae ³⁵⁾, in illis sive

²⁵⁾ Xen. Conv. 5, 7: Critob. *τοῦ γε μὴν στόματος ἐφίεμαι. Εἰ γὰρ τοῦ ἀποδάκνειν ἕνεκα πεπονηται, πολὺ ἂν σὺ μείζον ἢ ἐγὼ ἀποδάκοις. Socr. Διὰ δὲ τὸ παχέα ἔχειν τὰ χεῖλη, οὐκ οἶει καὶ μαλακώτερόν σου ἔχειν τὸ φίλημα;*

²⁶⁾ V. Schol. Aristoph. l. l. cf. Athen. XI, p. 507. C.

²⁷⁾ V. Xen. Conv. 2, 19: Socr.: *Ἡ τόδε γελᾶτε, εἰ μείζω τοῦ καιροῦ τὴν γαστέρα ἔχων μετριώτερον βούλομαι ποιῆσαι αὐτήν; idem corporis vitium in Socrate notatur a Maximo Tyrio VII, 9 et XXXIX, 5, ubi προγαστῶρ dicitur fuisse.*

²⁸⁾ Cic. de fato 5.

²⁹⁾ V. Klopfer. Lex. mythol. s. v.

³⁰⁾ Klopfer l. l. s. v. Paus. I, 23.

³¹⁾ Ita saltem ap. Lucian. deor. concil. 4: *καὶ αὐτοὶ φαλακροί.* Etsi alii aliter.

³²⁾ Ad quem locum Elmenhorst laud. Philostrate. iun. imagg. p. 837: *ἀναβλέπει δὲ ἐς τὸν Μαρσύαν, γλανκίῳ τῷ ὀφθαλμῷ, καὶ κόμην τινα διαμιστᾶς ἀγρίαν τε καὶ ἀχμῶσαν. — Quare erant, qui Aristoph. Nub. 829: Σωκράτης ὁ Μήλιος ridicule ita interpretarentur, ut τῶν μῆλων hirsuta corpora spectantes hirsutum et squalidum esse vellent: οἱ δὲ ἐς τὸ δασὸν καὶ ἀχμηρὸν νοοῦσιν αὐτό. Schol. ad l. l.*

³³⁾ Plat. Conviv. p. 215: *ἔβριστῆς εἶ' ἢ οὐ;* cf. Creuzer. Stud. II, p. 290.

³⁴⁾ Plat. l. l.: *ἀλλ' οὐκ ἀθλητῆς; πολὺ γε θανάσιώτερος ἐκείνον· ὁ μὲν γε δι' ὄργανον ἐκλήλει τοὺς ἀνθρώπους τῆ ἀπὸ τοῦ στόματος δυνάμει, — — — σὺ δ' ἐκείνου τοσοῦτον μόνον διαφέρεις, ὅτι ἄνευ ὄργανων ψιλοῖς λόγοις ταῦτόν τοῦτο ποιεῖς.*

³⁵⁾ Creuzer. l. l. II, p. 271.

semidei sunt, divinae et humanae sapientiae rerumque gravissimarum magna doctrina³⁶⁾; sive capsulae, in quibus artifices simulacra pulcherrima, quae elaboraverant, recondebant³⁷⁾, praeclarissima pulchritudinis et artis opera latent, in hoc pretiosissimi sapientiae et humanitatis flores atque fructus conspiciuntur³⁸⁾, in utroque rerum humanarum magna despicientia³⁹⁾, ludibrii et protervitatibus signa, ridendi iocandique consuetudo multa⁴⁰⁾. Talem igitur faciem ac vultum tam indignum, tam humilem, tam deformem in tanto tam sublimis ingenii, tam candidi integrique animi viro non potuerunt non admirari Graeci, qui animi imaginem vultum esse statuerent. Quare factum est, ut Zopyrus physiognomon, qui se profitebatur hominum mores naturasque ex corpore, oculis, vultu, fronte pernoscere, stupidum Socratem esse diceret et bardum, adderetque etiam mulierosum. Qui cum derideretur a ceteris, qui illa in Socrate vitia non agnoscerent, ab ipso Socrate sublevatus est, cum illa sibi insita, sed ratione a se deiecta diceret⁴¹⁾.

Hanc faciem accedebant alia quae etiam magis conspicuam redderent. Huc pertinet Aristophaneum illud⁴²⁾:

36) V. Aelian. V. H. III, 18 et quae ad eum locum commentatus est Kühnius. Klopfer. lex. myth. s. v.: „Den Grundbegriff des vorzugsweise sogenannten Silenus, eines Wesen von vorzüglichem Range, als Pflegevater des Bacchus, als Rathgeber und Lehrers hoher Weisheit und andererseits doch immer mit Beimischung von etwas Komischem (so dass sich Ernst und Scherz, Hoheit und Niedrigkeit in ihm ausdrücken), — stellt Creuzer im personificirten Contrast und der Ironie dar“ etc. — Silenū ita ἔνθεον a Baccho redditum esse narrarunt poëtae, ut et vaticinaretur, utilia moneret, tandem et vatium more caneret, itaque eo deventum est, ut Sileno tribuerentur carmina, tandem disputationes de rebus physicis ac divinis. Heyn. Excurs. ad Virg. Ecl. 6, cf. quae exposuit in eiusd. ecl. argumento. Hinc Bacchylidis illud: ὅς ἀπὸ Σειληνοῦ εἰρημένον h. e. quasi ex tripode dictum.

37) V. de hoc more Stallbaum. ad Plat. Conv. l. I.

38) Plat. Conv. p. 216 D.: ἐνδοθεν δὲ ἀνοιχθεὶς πόσης οἶσοδε γέμει, ὃ ἄνδρες συμπόται, σφφροσύνης.

39) De Sileno et Olympo et Marsyae humanarum rerum despicientiam praecipiente V. Suid. s. v. Ὠφήμερος et Plut. Cons. Apoll. p. 115. De Socrate ea, quae vulgus admiratur, spernente et pro nihilo ducente Plat. Conv. p. 216 D. E.: ἴστε ὅτι οὐτ' εἴ τις καλὸς ἐστὶ μέλει αὐτῷ οὐδέν, ἀλλὰ καταφρονεῖ τοσοῦτον ὅσον οὐδ' ἂν εἰς οἰηθεῖη, οὐτ' εἴ τις πλοῦσιος οὐτ' εἴ ἄλλην τινὰ τιμὴν ἔχων τῶν ἐπὶ πλήθους μακαριζομένων. Ἠγεῖται δὲ πάντα ταῦτα τὰ κτήματα οὐδενὸς ἀξία καὶ ἡμᾶς οὐδὲν εἶναι, εἰρωνευόμενος δὲ καὶ παίρων πάντα τὸν βίον πρὸς τοὺς ἀνθρώπους διατελεῖ.

40) cf. Creuzer. l. I. p. 232. Steinhart. prol. ad Conv. p. 258: „Nirgends aber tritt die ursprüngliche Kraft eines grossen Geistes überraschender hervor, als wenn sie einen unschönen mit der Schönheit der Seele nicht in Einklang stehenden Körper beherrscht. Jene bekannte Silengestalt des Socrates, welche ihm etwas Dämonisches der Natur des Eros Verwandtes giebt und doch die herrliche Götternatur eines mit reichen Weisheitsschätzen erfüllten Geistes verbirgt, giebt auch seinem ganzen Wesen eine satyrähnliche Färbung, die doch in jeder ihrer Aeusserungen nur die herbe Schale des trefflichsten Kernes ist, denn hinter seinem Spotte steckt der tiefste Ernst.“

41) Cic. de fato, 5. Tusc. IV, 37, 80. cf. Aristot. physiogn. 6: οἱ δὲ συμὴν ἔχοντες λάγνοι. ibid.: ὅσοι ἐξόφθαλμοι ἀβέλτεροι. — Hegel l. I. II, p. 54: „Es ist bekannt, dass sein Aussehen auf ein Naturrell von hässlichen und niedrigen Leidenschaften deutete; er hat es aber selbst gebändigt, wie er dies auch selbst sagt.“

42) Nub. 362 sq.

ὅτι βρενθέει τ' ἐν ταῖσιν ὁδοῖς καὶ τὸφθαλμῶ παραβάλλεις
 ἀνυπόδητος κατὰ πόλλ' ἀνέχει κατ' ἡμῖν σεμνοπροσωπεῖς.

Est autem βρενθέσθαι⁴³⁾ arrogantis ac superbientis in modum cum supercilioso quodam fastu ingredi (ἀποσεμνύνεις σεαντὸν τῷ σχήματι Schol.), παραβάλλεσθαι τῷ ὀφθαλμῶ limis oculis torvisque aspicere (ταυρηδὸν ὄρας Schol.); ac verissime depinxisse potestam testatur Plato Phaed. p. 117 B: ὥσπερ εἰώδει, ταυρηδὸν ὑποβλέψας πρὸς τὸν ἄνθρωπον —, testatur idem Conv. p. 221. A. B.: ἐνταῦθα δὴ καὶ κάλλιον ἐδεασάμην Σωκράτη ἢ ἐν Ποτιδαίᾳ· πρῶτον μὲν ὄσον περιῆν Λάχηςτος τῷ ἔμφρον εἶναι· ἔπειτα ἔμοιγε εἰδοκεῖ, ὃ Ἄριστόφανες, τὸ σὸν δὴ τοῦτο, καὶ ἐκεῖ διαπορεύεσθαι ὥσπερ καὶ ἐνθάδε, βρενθόμενος καὶ τὸφθαλμῶ παραβάλλων, ἡρέμα περισκοπῶν⁴⁴⁾. — Sic igitur vir egregius etiam in fuga illa Deliensi se infert, superbo gressu, oculis limis, emissitiis

ὥς τε λέων ὀρεσίτροφος, ἄλκι πεποιθώς,
 ὥς τ' εἰς' ὄμενος καὶ ἀήμενος, ἐν δὲ οἱ ὄσσε
 δαίεται⁴⁵⁾.

Sive:

πάντοσε παπταίνων ὥς τ' αἰετὸς —⁴⁶⁾,
 sic cum Theaeteto collocutus εἰς τὴν τοῦ βασιλέως στοὰν ἐπὶ τὴν Μελήττου γράφην abisse⁴⁷⁾ putandus est, sic capite damnatus e iudicio ἀπῆει καὶ ὄμμασι καὶ σχήμασι καὶ βαδίσματι φαιδρός⁴⁸⁾. Et alterum quidem, quo incredibilis illa facies Socratica magis quasi illustraretur, magna erat vestitus cultusque corporis negligentia et e paupertate angustissima et e patientiae exercendae studio et e summarum rerum meditatione ab humanarum cura abducente profecta. Hinc illa ἀνυπόδησία ap. Aristoph. Nab. l. I. et 103 sq.:

τοὺς ἀνυπόδητους λέγεις,
 ὃν ὁ κακοδαίμων Σωκράτης καὶ Χαιρεφῶν.
 et ap. Plat. Conv. p. 174: Ἐφη γάρ οἱ Σωκράτη ἐντυχεῖν λελουμένον τε καὶ τὰς βλαύτας ὑποδεδεμένον, ἃ ἐκεῖνος ὀλιγάκις ἐποίηε⁴⁹⁾; quod per se notabile fuisse in urbe calceamentorum

⁴³⁾ Uberrima de hac voce disputatio est Hemsterhusii ad Lucian. dial. mort. p. 448 sq.

⁴⁴⁾ cf. Diog. Laert. II, p. 103 (Casaub.): αὐτὸς ἡρέμα ἀνεχώρει, παρεπιστρεφόμενος ἡσυχῇ καὶ τηρῶν ἀμύνασθαι εἰ τίς οἱ ἐπέλθοι.

⁴⁵⁾ Hom. Od. Z. 130 sq.

⁴⁶⁾ Hom. Jl. P. 674.

⁴⁷⁾ Plat. Theaetet. extr.

⁴⁸⁾ Apol. quae dicitur Xenoph. 27.

⁴⁹⁾ cf. p. 220. A. B.: πρὸς δὲ αὐτὰς τὰς τοῦ χειμῶνος καρτερήσεις — δεινοὶ γὰρ αὐτόθι χειμῶνες — θανασία εἰργάζετο τά τε ἄλλα, καὶ ποτε ὄντος πάγον οἷον δεινοτάτον, καὶ πάντων ἢ σὺν ἐξιόντων ἐνδοθεν, ἢ, εἰ τις ἐξίοι, ἡμφισμένων τε θανασιὰ δὴ ὅσα καὶ ὑποδεδεμένων καὶ ἐνευλιγμένων τοὺς πόδας εἰς πῖλους καὶ ἀρνακίδας, οὔτος δ' ἐν τοῦτοις ἐξῆει ἔχων ἱμάτιον μὲν τοιοῦτον, οἷόνπερ καὶ πρότερον εἰώθει φορεῖν, ἀνυπόδητος δὲ διὰ τοῦ κρυστάλλου ῥᾶον ἐπορεύετο ἢ οἱ ἄλλοι ὑποδεδεμένοι. Add. Phaedr. p. 229. E.

usu delicatissima⁵⁰), ex eo patet, quod praeter Aristodemum, pusillum illum Cydathenaeum, sectatorem Soeratis, ἀνυπόδητον αἰεί⁵¹), singuli tantum severioris vitae homines hoc habitu fuisse perhibentur, velut Lycurgus orator et Phocion. Hinc porro illa ap. Aristoph. Av. 1281 sq.:

ἐλακωγομάνονν ἅπαντες ἀνδρῶποι τότε,
ἐκόμων, ἐπείνον, ἐβρόπων, ἐσωκράτων —

ibid. 1553 sq.: Πρὸς δὲ τοῖς Σκιάποσιν λί-
μνη τις ἔστ', ἄλοντος οὐ
ψυχαγωγεῖ Σωκράτης·

et Nub. 835 sq.: ὃν ἐπὶ τῆς φειδωλίας
ἀπεκείρατ' οὐδεις πόποτ' οὐδ' ἠλείψατο (neque Socrates neque Chaerephon)
οὐδ' εἰς βαλανεῖον ἦλθε λουσόμενος·

quae quo iure cavillatus sit, coniecere licet ex Platonis Conv. p. 174. (ὁ ἐκείνος ὀλιγάκις ἐποίει —). Hinc τρίβων ille hibernus pariter atque aestivus⁵²), quem ludificari videtur Amipsias apud Diog. Laert. II, p. 106. (Casaub.): Ἀμειψίας δ' ἐν τρίβωνι παράγων αὐτὸν φησὶν οὕτως·

Σώκρατες, ἀνδρῶν βέλτιστ' ὀλίγων, πολλῶν δὲ ματαιόταδ' ἦκει

Καὶ σὺ πρὸς ἡμᾶς, καρτερικός τ' εἶ πόθεν ἂν σοι χλαῖνα γένοιτο;

Τοῦτ' ἐπὶ τὸ κακὸν τῶν συντοτόμων κατ' ἐπήρειαν γεγένηται.

Hinc omnis ille dure et parciter viventis habitus pauperculus vitaeque domesticae tenuitas, in qua re exponenda Xenophon, Plato, Plutarchus, alii multi⁵³) sunt, et quae ita comparata erat, ut quantumvis Socrates ipse a Cynicorum vana egestatis ostentatione abesset⁵⁴), tamen in ejus persona animadverti posset Cynicorum disciplina unde originem traxisset⁵⁵). Hinc igitur eorumdem comicorum cavillationes, velut Eupolidis illud⁵⁶):

Μισῶ δ' ἔγωγε Σωκράτην τὸν πτωχὸν ἀδολέσχην,

Ὅς τ' ἀλλὰ μὲν πεφρόντικεν,

Ὅπόθεν δὲ καταφαγεῖν ἔχοι, τοῦτου κατημέληκεν —

⁵⁰) V. Böckh Staatshaush. d. Athen. I, p. 116. et Stallb. ad Plat. Phaed. p. 64. D. et quos laud.

⁵¹) Plat. Conv. p. 173. B.

⁵²) Xen. Mem. I, 6, 2.: ἱμάτιον ἡμφίεσαι οὐ μόνον φαῖλον, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ δέρουσ τε καὶ χειμῶνος, ἀνυπόδητός τε καὶ ἀχίτων διατελεῖς. Athen. V, p. 215. D.: Σωκράτης, ὃ πλὴν τρίβωνος καὶ βακτηρίας οὐδὲν ἦν. Illud ἱμάτιον φαῖλον Apuleius scissile palliastrum appellat Met. I, p. 104. Elmenh.

⁵³) Cf. de re domestica Socratis Böckh. l. I, p. 122 sq.

⁵⁴) Diog. Laert. II, p. 112. (Casaub.): Στρέψαντος Ἀντισθένης τὸ διεβρωγὸς τοῦ τρίβωνος εἰς τοῦμφανὲς ὄρωσ σου, ἔφη, διὰ τοῦ τρίβωνος τὴν κενοδοξίαν. Similia narrat Aelian, V. H. IX, 35.

⁵⁵) Böckh. l. I, p. 124: „Ohne der Grösse seines Geistes zu nahe zu treten, darf man wohl kühn behaupten, dass in Rücksicht der Armseligkeit und eines gewissen Kynismus die Darstellung des Aristophanes nicht nur nicht übertrieben, sondern nach dem Leben gezeichnet ist.“

⁵⁶) Ap. Olympiodor. ad Plat. Phaed. 14. (p. 175. Wyttenb.), quos versus Bergk. d. reliqq. com. Att. p. 353. e Parasitis Eupolidis coniecit exscriptos.

eo usque exspatiantium, ut eum vel furti arguerent⁵⁷⁾.

Sed hactenus de specie et forma Socratis externa. Quae quam ridicula, quam in tali viro admirabilis, quam ἀτοπος fuerit, manifestum est. At ne hoc quidem dubitari potest, quin eo fundamento quodam antiquorum comicorum petulantia et licentia steterit vel maxime ipsamque speciem causam fuisse, cur a multis in scena traduceretur, non minimam⁵⁸⁾. Nam ut missos faciam, qui paucis tantum Socratem strinxerunt, Eupolin⁵⁹⁾ et Amipsiam, ipse Aristophanes, quamquam maius quiddam et altius, sophisticam eius quam credidit rationem scientiamque frivolum⁶⁰⁾ secutus est, tamen vide in ea depingenda et notanda quam non raro a vero aberraverit, ut ingenium in scena vix agnosci posset, nisi facies vultusque fuissent cogniti. Qui si verum Socratem satis novisset, si notitiam habuisset artis illius amatoriae, lenoniae, venatoriae, obstetriciae, Xanthippae, daemoneii, aliarum rerum — etsi non pro certo affirmaverim, ea anno 423 in scena potuisse traduci — qui campus, quantum exsultaret, quantum cum quanta petulantia luxuriaret ingenium Aristophaneum! Nunc autem cum tam luculentae ridendi materiae ignarus esset cumque ea, quae facete salseque de Socrate commentus est, maximam partem a veritate alienissima essent, persona illa facie et habitu perridicula, in foro plateis gymnasiis omnibus nota, ad risum in scena excitandum tanquam ab ipsa natura facta⁶¹⁾ si non stetisse, tamen praeter commune sophistarum odium exagitatori Socratis perquam opportunum incredibiliter adjutum esse apparet.

Venio nunc ad id admirabilem Socrateorum genus, quod eum conspicuum insignemque reddebat in usu et consuetudine hominum versantem, quod magnam partem ita comparatum erat, ut in multis quidem similia viderentur, quae tamen in Socrate ἀτοπα facta sunt propterea, quod quidquid faciebat, id cum admirabili quadam naturae vi ac vehementia quasi prorumpere et effervescebat, quod Plutarchum significasse puto, quum scriberet: αἱ δὲ Σωκράτους αὐτοματῶς

57) Aristoph. nub. 178 sq.:

Κάμψας ὀβελίσκον, εἶτα διαβήτην λαβὼν,
ἐκ τῆς παλαίστρας δοιμάτιον ἐφείλετο.

et Eupolis:

Δεξάμενος δὲ Σωκράτης τὴν ἐπίδειξιν αὐτοῦ
Στηχιόρου πρὸς τὴν λῶραν οἰροχόην ἐκλεφευ.

quos versus ex scholl. ad Aristoph. nub. 96. et 179. restitutos Bergkiius l. l. iisdem Parasitis tribuit.

58) Id recte iam observavit Athenaeus V, p. 219. B.: Ἀλλὰ μὴν οὐδὲν, ὃν ὁ Πλάτων εἶρηκε περὶ Σωκράτους, τῶν κωμικῶν τις εἶρηκεν οὐδ' ὅτι Ξανθίππη χαλεπὴ ἦν γυνή (non Plato, sed Xenophon commemorat in Convivio), ἥτις καὶ νιπτῆρας αὐτοῦ κατέχει τῆς κεφαλῆς· οὐδ' ὡς Ἀλκιβιάδης συνεκοιμήθη ἐπὶ τὴν αὐτὴν γερόμενος χλαῖναν. Καὶ τοὶ ἀναγκαῖον ἦν τοῦτο ἐκκαδωνιστῆναι ἐπὶ Ἀριστοφάνους — — — οὐ γὰρ ὅν εἰσήγοσε τοῦτ' Ἀριστοφάνης ὡς τοὺς νέους διαφθείροντος, dummodone inde Platonem falsa de Socrate narresse, sed potius Aristophanem eum parum novisse coniecisset.

59) Schol. ad Aristoph. nub. 96.: Εὐπόλις, εἰ καὶ δι' ὀλίγων ἐμνήσθη Σωκράτους. —

60) V. Kock. proll. ad Aristoph. nub. p. 16 sq.

61) Δῆλα γὰρ δὴ, ὅτι καὶ οἱ σκενοποιοὶ ἐπλασαν αὐτὸν ὡς ὅτι κάλλιστα ἐξεκάνσαντες. Aelian. V. H. II, 13.

τὸ βέβαιον ἔχουσαι καὶ σφοδρότητα φαίνονται πρὸς ἅπαν, ὡς ἂν ἐξ ὀρθῆς καὶ ἰσχυρᾶς ἀφειμένα κρίσεως καὶ ἀρχῆς. d. gen. Socr. c. 13. Quare quod in aliis non ita notabile, id in Socrate conspiciebatur novum ac singulare. Eo referre non dubito indagandae veritatis augendaque scientiae studium ardentissimum, quod cum in hominum vita et moribus rebusque bonis et malis potissimum cognoscendis versaretur, factum est, ut in hominum usu per omnem vitam tum docendi tum discendi causa totus esset. Itaque omnis ejus vita vaga et circumforanea, ut Xenophon tradit Mem. I, 1, 10: αἰεὶ μὲν ἦν ἐν τῷ φανερωῷ· πρῶτ' τε γὰρ εἰς τοὺς περιπάτους καὶ τὰ γυμνάσια ἦεν, καὶ πληθούσης ἀγορᾶς ἐκεῖ φανερός ἦν, καὶ τὸ λοιπὸν αἰεὶ τῆς ἡμέρας ἦν ὅπου πλείστοις μέλλοι συνέσεσθαι· καὶ ἔλεγε μὲν ὡς τὸ πολὺ, τοῖς δὲ βουλομένοις ἐξῆν ἀκοῦειν. A primo igitur mane in omnibus civium generibus, ordinibus, aetatibus, artibus, quaestibus⁶²⁾ occupatus per forum, plateas, porticus, gymnasia⁶³⁾, officinas ambulans quoscumque volentes invitos adibat, percontabatur, sermones serebat disputationesque instituebat de rebus quibuscunque. Nulla rei domesticae cura avocatus, quod jam per se multis singulare debebat videri in urbe, quae ἀργίας δίκην a Solone habuit constitutam, nulli mercedi pro disciplina sua exigendae intentus⁶⁴⁾, quod a ceterorum praeceptorum publicorum more et consuetudine longe discrepabat, id solum agebat, ut et se et alios instituens et ipse sapiens fieret et fingeret sapientes. Quapropter ipsum in Apologia⁶⁵⁾ p. 31. B. Plato facit dicentem; οὐ γὰρ ἀνδρωπίνῳ ἔοικε τὸ ἐμὲ τῶν μὲν ἐμαντοῦ ἀπάντων ἡμεληκῆναι καὶ ἀνέχεσθαι τῶν οἰκείων ἀμελουμένων τοσαῦτα ἤδη ἔτη, τὸ δὲ ὑμέτερον πράττειν αἰεὶ, ἰδίᾳ ἑκάστῳ προσιώντα, ὥσπερ πατέρα ἢ ἀδελφὸν πρεσβύτερον, κείδοντα ἐπιμελεῖσθαι ἀρετῆς. Καὶ εἰ μὲντι τι ἀπὸ τούτων ἀπέλανον καὶ μισθὸν λαμβάνων ταῦτα παρεκελευόμην, εἶχον ἂν τινα λόγον· νῦν δὲ ὁρᾶτε δὴ καὶ αὐτοί, ὅτι οἱ κατήγοροι τᾶλλα πάντα ἀναισχύντως οὕτω κατηγοροῦντες τοῦτό γε οὐχ' οἰοί τε ἐγένοντο ἀπαναισχυντῆσαι, παρασχόμενοι μάρτυρα, ὡς ἐγὼ ποτέ τινα ἢ ἐπραξάμην μισθὸν ἢ ἤτησα. Et Xenophon Mem. IV, 7, 1. testatur: πάντων μὲν, ὧν ἐγὼ οἶδα, μάλιστα ἔμελεν αὐτῷ εἰδέναι, ὅτου τις ἐπιστήμων εἴη τῶν συνόντων αὐτῷ, ὧν δὲ προσήκει ἀνδρὶ καλῷ κάγαθῷ εἰδέναι, ὅτι μὲν αὐτὸς εἰδείη, πάντων προθυμότερα ἐδίδασκεν, ὅτου δὲ αὐτὸς ἀπειρότερος εἴη, πρὸς τοὺς ἐπισταμένους ἤγεν αὐτούς. Et vide quam praeclare ipse ne morte quidem proposita hoc

⁶²⁾ In memoriam revocasse sufficiat Theodotam et Callisto meretrices Xen. Mem. III, 11, Aelian. V. H. XIII, 32. et Simonem autorem Diog. Laert. cap. 13.

⁶³⁾ Ac maxime Socratem in gymnasiis et palaestris cum aliis conversari solitum esse constat; cf. Plat. Charm. p. 153. Inprimis autem Lyceum frequentabat, quare Euthyphro: τί νεώτερον, inquit, ὁ Σώκρατες, γέγονεν, ὅτι σὺ τὰς ἐν Λυκείῳ καταλιπὼν διατριβὰς ἐνθάδε νῦν διατρίβεις περὶ τὴν τοῦ βασιλέως στοάν; Plat. Euthyphr. p. 2. A. cf. Lysid. p. 203. A. Euthyd. p. 271. A.

⁶⁴⁾ V. praeter locum Apologiae Plat. statim afferendum Xen. Mem. I, 2, 5. 60. I, 6, 5. Apol. Xen. quae dicitur, 16. Constat autem virum pauperrimum ab inopia defensum esse liberalitate Critonis hominis locupletis Socratisque studiosissimi. cf. Diog. Laert. II, p. 101 et p. 169. (Casaub.) Steinhart. ad Plat. Crit. not. 3.

⁶⁵⁾ De fide Apologiae Platonicae historica vid. Hermann. l. I. p. 630. not. 369.

studium se omisurum esse profiteatur in Plat. Apol. p. 29. C. D. ⁶⁶), ut recte de se praedicare potuerit, quod legitur in Plat. Phaed. p. 69. D.: — οἱ πεφιλοσοφηκότες ὀρθῶς. ὃν δὲ καὶ ἔγωγε κατὰ γὰρ τὸ δυνατόν οὐδὲν ἀπέλιπον ἐν τῷ βίῳ, ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ προῶνυμῆδην γενέσθαι, et in Apol. quae dicitur Xenophontis 16: σοφὸν δὲ πῶς οὐκ ἂν τις εἰκότως ἄνδρα φήσειεν εἶναι, ὅς ἐξ ὅτου περ ξυνιέναι τὰ λεγόμενα ἠρξάμην, οὐ πόποτε διέλειπον καὶ ζητῶν καὶ μακράντων ὅτι ἐδυνάμην ἀγαθόν; Cum autem verum esse sibi persuasisset Homericum illud:

ὄν τε δὴ ἔρχομένω καὶ τε πρὸ δ τοῦ ἐνόησεν,

ὅπως κέρδος ἔη μοῦνος δ' εἴπερ τε νοήσῃ,

ἀλλὰ τε οἱ βράσσων τε νόος, λεπτή δέ τε μῆτις ⁶⁷),

incredibile est quanta aviditate sermones ac disputationes anquisiverit, ut commodissime de se confessum esse dixeris, quod legimus in Plat. Phaedr. p. 230. D.: ὡς περ γὰρ οἱ τὰ πεινῶντα θρέμματα θαλλόν ἢ τινα καρπὸν προσείοντες ἄγουσι, σὺ ἐμοὶ λόγους οὕτω προτείων ἐν βιβλίῳς τῆν τε Ἀττικὴν φαίνει περιάξειν ἅπασαν καὶ ὅποι ἂν ἄλλοσε βούλη ⁶⁸). Propter quam insatiabilem disputandi cupiditatem Theodorus eum cum Scirrhone et Antaeo comparat Plat. Theaetet. p. 169. A. B.; ut enim ille viatores violenter atque crudeliter de rupibus praecipitaverit, hic quoscunque advenas ad ineundam secum luctandi certamen coegerit, ita Socratem parcere nemini et omnes corripientem ad luctam disputandi secum tentandam cogere. Et Socrates festive: Ἀριστά γε, inquit, ὦ Θεόδωρε, τὴν νόσον μου ἀπέκασας. ἰσχυρικώτερος μέντοι ἐγὼ ἐκείνων. μύριοι γὰρ ἤδη μοι Ἡρακλῆες τε καὶ Θησῆες ἐντυγχάνοντες καρτεροὶ πρὸς τὸ λέγειν μάλ' εὖ ξυγκεκόφασιν, ἀλλ' ἐγὼ οὐδὲν τι μᾶλλον ἀφίσταμαι. οὕτω τις ἔρωσ δεινὸς ἐνδέδωκε τῆς περι ταῦτα γυμνασίας. μὴ οὖν μηδὲ σὺ φθονήσῃς προσανατριψάμενος σαντόν τε ἄμα καὶ ἐμὲ ὀνησαι.

Quid? quod in hoc studio tam defixus erat atque in eruenda ex humanis ingeniis per ser-

⁶⁶) εἰ μοι πρὸς ταῦτα εἶποιτε· ὦ Σόκράτες, νῦν μὲν Ἀντίῳ οὐ πεισόμεθα, ἀλλ' ἀφίεμέν σε, ἐπὶ τούτῳ μέντοι, ἐφ' ᾧτε μηκέτι ἐν ταύτῃ τῇ ζητήσῃ διατρίβειν μηδὲ φιλοσοφεῖν. ἐὰν δὲ ἄλλῳς ἐτι τοῦτο πράττων, ἀποθανεῖ· εἰ οὖν με, ὅπερ εἶπον, ἐπὶ τούτοις ἀφίετε, εἶπομι' ἂν ὑμῖν, ὅτι Ἐγὼ ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες Ἀθηναῖοι, ἀσπάζομαι μὲν καὶ φιλῶ, πείσομαι δὲ μᾶλλον τῷ θεῷ ἢ ὑμῖν, καὶ ἕως περ ἂν ἐμπνέω καὶ οἴός τε ὦ, οὐ μὴ παύσωμαι φιλοσοφῶν καὶ ὑμῖν παρακελευόμενός τε καὶ ἐνδεικνύμενός ὅτι ἂν ἀεὶ ἐντυγχάνω ὑμῶν, λέγων οἷά περ εἶπα etc.

⁶⁷) Plat. Protag. p. 348. C. D.: ἠγοῦμαι γὰρ πάντῳ λέγειν τι τὸν Ὀμηρον τὸ σὺν τε δὴ ἔρχομένω, καὶ τε πρὸ δ τοῦ ἐνόησεν. εὐπορώτεροι γὰρ πῶς ἅπαντες ἐσμεν οἱ ἄνθρωποι πρὸς ἅπαν ἔργον καὶ λόγον καὶ διάνοημα· μοῦνος δ' εἴπερ τε νοήσῃ αὐτίκα περιῶν ζητεῖ ὅτι ἐπιδειξήται καὶ μεθ' ὅτου βεβαιώσῃται, ἕως ἂν ἐντύχῃ. cf. Conv. p. 174. D. Sermoni quid tribuerit Socrates, patet ex narratiuncula, quam legimus apud Apuleium Florid. I, p. 329 (Amstelod.): Socrates cum decorum adolescentem et diutule tacentem conspicatus foret: ut te videam, inquit, aliquid eloquere. Scilicet Socrates tacentem hominem non videbat. Etenim arbitrabatur, homines non oculo-

⁶⁸) Vide, ut hoc exemplo utar, quanto ardore Phaedrum ambiat et urgeat, ut eum ad promendam Lysiae orationem permoveat. Plat. Phaedr. p. 227. 228.

mones humanitate ita omnem operam ponebat, ut urbem fere numquam relinqueret neque peregrinandi neque vel ambulandi gratia. Etenim nihil neque videre neque audire gestiens nisi quod ad humanam naturam cognoscendam pertineret, neque in ullo theatro hominum ingenium magis in luce positum, neque in ullo campo luculentiorum investigandi meditandique materiam reperire sibi videbatur quam Athenis⁶⁹). Quare Diog. Laert. II, p. 102 (Casaub.): ἀποδημίας, ἰνquit, οὐκ ἔδεξθη, καθάπερ οἱ πλείους, πλὴν εἰ μὴ στρατεύεσθαι ἔδει. τὸ δὲ λοιπὸν αὐτόδι μόνων φιλοεικότερον συνεζήτει τοῖς προσδιαλεγόμενοις, οὐχ ὥστε ἀφελείσθαι τὴν δόξαν αὐτοῦς, ἀλλ' ὥστε τὸ ἀληθὲς ἐκμαθεῖν περισσῶσαι⁷⁰). Hoc verum esse testis est compluribus locis Plato: in Criton. p. 52. B.: *μεγάλα ἡμῖν τούτων τεκμήρια ἐστίν, ὅτι σοὶ καὶ ἡμεῖς ἠρέσκομεν καὶ ἡ πόλις· οὐ γὰρ ἂν ποτε τῶν ἄλλων Ἀθηναίων ἀπάντων διαφερόντως ἐν αὐτῇ ἐπεδήμεις, εἰ μὴ σοὶ διαφερόντως ἠρεσκε, καὶ οὐτ' ἐπὶ θεωρίαν πόποτε ἐκ τῆς πόλεως ἐξῆλθες, ὅτι μὴ ἄπαξ εἰς Ἰσθμόν, οὔτε ἄλλοσε οὐδαμῶσε, εἰ μὴ ποι στρατευσόμενος, οὔτε ἄλλην ἀποδημίαν ἐποιήσω πόποτε, ὥσπερ οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, οὐδ' ἐπιθυμία σε ἄλλης πόλεως οὐδ' ἄλλων νόμων ἔλαβεν εἰδέναι, ἀλλὰ ἡμεῖς σοὶ ἰκανοὶ ἦμεν καὶ ἡ ἡμετέρα πόλις⁷¹)* et p. 52. E. 53. A.: *σὸν δὲ οὔτε Λακεδαιμόνα προηροῦ οὔτε Κρήτην, ἃς δὴ ἐκάστοτε φῆς εὐνομεῖσθαι, οὔτε ἄλλην οὐδεμίαν τῶν Ἑλληνίδων πόλεων οὐδὲ τῶν βαρβαρικῶν, ἀλλ' ἑλάττω ἐξ αὐτῆς ἀπεδήμησας ἢ οἱ χυλοὶ τε καὶ τυφλοὶ καὶ οἱ ἄλλοι ἀνάπηροι* adde Menon. p. 80. B.: *καὶ μοι δοκεῖς εὐ βουλευέσθαι οὐκ ἐμπλῶν ἐνδένδε οὐδ' ἀποδημῶν· εἰ γὰρ ξένος ἐν ἄλλῃ πόλει τοιαῦτα ποιοῖς, τάχ' ἂν ὡς γόης ἀπαχθεῖς.* Cf. denique Phaedr. p. 230. C.: *Φαῖδρ. Σὸν δὲ γε, ὦ Δαυμάσιε, ἀτοπώτατός τις φαίνεται. ἀτεχνῶς γὰρ, ὦ λέγεις, ξεραγομένῳ τινὶ καὶ οὐκ ἐπιχωρίῳ ἔοικας· οὕτως ἐκ τοῦ ἄστεος οὐτ' εἰς τὴν ὑπερορίαν ἀποδημῆεις, οὔτ' ἐξω τείχεος ἔμοιγε δοκεῖς τὸ παράπαν ἐξίεναι. Σωκρ. Συγγίγνωσκέ μοι, ὦ ἄριστε, φιλομαθῆς γὰρ εἰμι· τὰ μὲν οὖν χωρία καὶ τὰ δένδρα οὐδέν μ' ἐδέλει διδάσκειν, οἱ δ' ἐν τῷ ἄστει ἄνθρωποι.* Atque ita quidquid in eo erat, id ad propositum suum contulerat, ut a re civili, praeterquam quod fecit, quae leges diserte iuberent, plane abhorreret utque quem circumforaneum dicere non dubitavimus, forensium rerum esset imperitissimus, quapropter et ipse fatetur Gorg. p. 474. A.: *οὐκ εἰμι τῶν πολιτικῶν, καὶ πέρονσι βουλεύειν λαχόν, ἐπειδὴ ἡ φυλὴ ἐπρωτάνει καὶ ἔδει με ἐπιψηφίζειν, γέλωτι παρῆχον καὶ οὐκ ἠπιστάμην ἐπιψηφίζειν, quamquam ea aliter interpreta-*

⁶⁹) Steinhart. prolegg. ad Politic. not. 16.: „Wie sehr Socrates gleichsam mit allen Fasern seines Wesens Athener war, und wie lebhaft er es anerkannte, dass er nur in dieser Stadt seine geistige Heimath und den rechten Boden seiner Wirksamkeit gefunden habe, davon lässt ihn Plato in der Vertheidigungsrede und im Kriton selbst das schönste Zeugnis ablegen.“

⁷⁰) Idem tradit II, p. 104 (Casaub.): *ἐπερεφρόνησε δὲ καὶ Ἀρχελάου τοῦ Μακεδόνος καὶ Σκόπα τοῦ Κρανωνίου καὶ Εὐρελόχου τοῦ Λαρισσαίου, μῆτε χρήματα προσέμενος αὐτῶν, μῆτε παρ' αὐτοῦς ἀπελθόν.* Primum confirmat Aristot. Rhet. II, 23, 8. Senec. d. benef. V, 6, 2. Narrat etiam Diog. Laert. II, p. 103: *Ἴων δὲ ὁ Χίος καὶ νέον ὄντα (Socratem) σὺν Ἀρχελάῳ εἰς Σάμον ἀποδημῆσαι, καὶ Πυθῶδε ἔλθειν Ἀριστοτέλης φησίν. ἀλλὰ καὶ εἰς Ἰσθμόν, ὡς Φαβωρίνος ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ἀπομνημονευμάτων.*

⁷¹) Ac ne ἀντιτιμώμενος quidem maluit exsilium quam mori in urbe. Plat. Criton. p. 52. C.

tar Stallbaumius, quem vid. ad l. l., et in Apol. p. 17. D. quam se de loquendi genere apud iudices excusaverit, causam affert hanc: *ὄν ἐγὼ πρῶτον ἐπὶ δικαστήριον ἀναβέβηκα, ἔτη γεγονώς πλείω ἑβδομήκοντα ἀτεχνῶς ὄν ξένως ἔχω τῆς ἐνθάδε λέξεως.* Mirabilia sane haec, mirabilior tamen et qua omnes obstupefaceret vel maxime, sermonis illa vis fuit incredibilis ⁷²⁾. Persona Socratis universa quantam pepulerit homines ac perculerit, supra commemoravimus, quod noli dubitare quin maximam partem tribuendum sit ejus sermoni, quo mirum est quantopere volentes nolentes ceperit et deleniverit, contumaces molliaverit, exultantes fregerit, contuderit atque obriverit superbos, ut tanquam a praestigiatore quodam incantatos sese crederent. Quod vel apud Xenophontem, quamquam rebus diligens scribendi genere utitur jejuniore minusque sensibus et oculis subjecto ⁷³⁾, si sermones cum Glaucone (Mem. III, 6), cum Euthydemo (IV, 2.), cum Hippiā (IV, 4.), alios inspexeris, non poteris non observare. At apud Platonem cum quisvis dialogus, in quo primarum partium est Socrates, clarissimis exemplis abundat, tum testimonia exstant luculentissima, unum Menonis ⁷⁴⁾, feroculi illius Thessali, qui nimia confidentia sui sophisticaeque doctrinae conscientia elatus ubi Socratem ad disputandum provocavit mox gravibus dialecticae laqueis tam constrictus tenetur, ut sui suorumque verborum alioqui certissimus conturbatus et quo se vertat nescius, velut Protarchus in Philebo p. 21. D. ⁷⁵⁾ (*εἰς ἀφασίαν παντάπασι με, ὦ Σώκρατες, οὗτος ὁ λόγος ἐμβέβληκε τὰ ὄν.*) haesitet et obmutescat. Tum vero: „Jam antea, o Socrates“, inquit, „certior factus te nihil posse nisi dubitare ipsum et aliis scrupulos iniicere dubitationum nunc quidem praestigiis et veneficiis incantationibusque ita me perturbatum tenere videris, ut quo me expediam prorsus nesciam. Simillimus autem tum forma tum ceteris omnibus torpedini ille marinae videris, quae ut quoscunque appropinquantes et tangentes torpidos reddit, sic tu me nunc torpore quodam affecisti, qui revera et animo et corpore tam stupefactus sim, ut plane nihil possim respondere. Sexcenties iam de virtute permulta et adversus plurimos et, ut mihi quidem visus sum, optime locutus haereo neque ullo pacto invenio quid dicam.“ Habes Menonis in Sileni nostri verriculo palpitantis confessionem; audi iam alterum iuvenis non minus superbi atque generis, formae, divitiarum, potentiae lenociniis corrupti testimonium, Alcibiadis, quod legimus in eo dialogo, in quo prae ceteris Socratis ut imago ad ipsam veritatem expressa exhibetur, ita virtus et sanctitas ad posteritatis memoriam consecratur, quoque

⁷²⁾ Plat. Protag. p. 336. C.: *τοῦ διαλέγεσθαι οἷός τ' εἶναι καὶ ἐπίστασθαι λόγον τε δοῦναι καὶ δέξασθαι θανάξοιμι' ἂν εἴ τοι ἀνθρώπων παραχωρεῖ.* Cic. d. orat. III, 16: Socrates omnium eruditorum testimonio totiusque iudicio Graeciae cum prudentia et acumine et venustate et subtilitate, tum vero eloquentia, varietate, copia, quam se cunque in partem dedisset, omnium fuit facile princeps. — Plut. d. gen. Soer. 12: *ἀνδρὸς ἄκρον διαλέγεσθαι καὶ κρατεῖν ὀνομάτων, ὡς περ Σωκράτης.* — Aelian. V. H. II, 30: *Πλάτων ἤκουσε Σωκράτους, καὶ ἀπαξ αἰρεθεὶς ἐπὶ τῆς ἐκείνου σειρήνος etc.* — cf. Zeller. I. 1. p. 68.

⁷³⁾ Magis ad Platonicorum dialogorum similitudinem accedit Xenoph. Convivium, quamquam ne id quidem eleganti morum descriptione cum Platonicis potest comparari. cf. Weisk. Quaest. d. Conv. Xen. 6.

⁷⁴⁾ Plat. Menon. p. 13.

⁷⁵⁾ Cf. Plat. Phileb. p. 20. et 28.

neque elegantius neque venustius quidquam tulit antiquitas. Atque Alcibiadis in Conv. p. 255 verba fere haec sunt: „Quoties alias aliorum quamvis bonorum oratorum orationes audimus, nibili fere facimus. At te cum quis audit aut tua verba ab alio quamvis parum facundo relata, sive vir, sive femina, sive adolescens, obstupescit mente corripimur. Equidem nisi vererem, ne plane ebrius viderer, iureiurando interposito vobis affirmarem, qualia hujus verbis et perpessus essem et etiam nunc paterer. Nam quoties eum audio, multo magis mihi quam corybantico furore percitis cor concitatur lacrimasque effundo verbis eius commotus. Eodemque modo video alios permultos affectos. Periclem et alios bonos oratores cum audirem, paeclare illi quidem mihi videbantur dicere, sed nihil tale experiebar neque perturbabatur mihi animus neque indignabatur statum suum servilem. Sed ab hocce Marsya ita saepenumero afficiebar, ut me huius meae vitae admodum poeniteret. Haec ne negaveris, Socrates. Etiam in praesentia si ei aures praebere velim, certo scio me minime toleraturum esse eodemque modo affectum iri. Cogit enim, ut fatear, me quum ipse plurimarum rerum sim egentissimus, tamen mei minime curam gerentem administrare res Atheniensium. Invitus igitur tanquam a Sirenum cantu aures obturans fugio eius consuetudinem, ne apud eum sedens consenescam. Atque ab hoc solo mihi accidit, quod nemo existimaverit, ut eius me pudeat. Nam conscius mihi sum, defendere me non posse quin agenda sint, quae iubet, cum vero discesserim, succumbere ambitioni populari. Idcirco fugio eum atque vito et quoties intueor propter concessionem factas erubesco; ut saepe eum e vita decedere percipiam, quod tamen si acciderit multo me gravius laturum esse certo scio. Itaque plane nescio quid hoc homine faciam. Et talia sermonibus huius satyri et ego et multi alii perpessi sumus.“

Equidem quamquam vereor, ne latina interpretatio Platoniorum veneres ac veritatem parum reddere potuerit, tamen quomodo sermocinantis Socratis vis mirifica clarius et melius describi demonstrarique possit prorsus non reperio. Adde aliud etiam testimonium minoris illud duntaxat fidei, quo etiam quasi magici quiddam tribuitur Socrati, e Pseudoplat. Theage ⁷⁶⁾ p. 180, ubi Theages, postquam a Socrate discessisset, omnem disputandi facultatem amisisse confessus: *Ἐγὼ σοι, inquit, ἐρῶ, ὦ Σώκρατες, ἀπιστον μὲν νῆ τοὺς θεούς, ἀληθές δέ, ἐγὼ γὰρ ἔμαθον μὲν παρὰ σοῦ οὐδὲν πώποτε, ὡς αὐτὸς οἶσθα ἐπεδίδουν δὲ ὅποτε σοι συνείην, καὶ εἰ ἐν τῇ αὐτῇ μόνον οἰκίᾳ εἶην, μὴ ἐν τῷ αὐτῷ δὲ οἰκήματι μᾶλλον δὲ ὅποτε ἐν τῷ αὐτῷ οἰκήματι. Καὶ ἔμοιγε ἐδόκουν πολὺ μᾶλλον, ὅποτε ἐν τῷ αὐτῷ οἰκήματι ὄν λέγοντός σου βλέπομι πρὸς σέ, μᾶλλον ἢ ὅποτε ἄλλοσε ὄρῳην. πολὺ δὲ μάλιστα καὶ πλείστον ἐπεδίδουν, ὅποτε παρ' αὐτὸν σε καθοίμην ἐχόμενός σου καὶ ἀπτόμενος. νῦν δὲ, ἢ δ' ὅς, πᾶσα ἐκείνη ἢ ἔξισ ἐξεβρόχηεν.* — Scitissime autem de hac dicendi vi Plato dicit in Theaetet. p. 183. D.: *Ἰσπίας εἰς πεδίον προκαλεῖ Σωκράτη εἰς λόγους προκαλούμενος.* Hinc Aristophanes in Nubibus Socratem tria numina facit ponentem v. 423: *τὸ Χάος τούτῃ καὶ τὰς Νεφέλας καὶ τὴν Γλῶτταν,* hinc Idomeneus ap. Diog. Laert. II. p. 101 (Casaub.) *δειρὸν* dicit *ἐν ῥητορικοῖς*, hinc Timon in

⁷⁶⁾ De eius fide V. Hermann. I. I. p. 427 sq.

sillo 77): Ἑλλήνων ἑπαιδῶν appellat, commodeque Hierocles, philosophus Alexandrinus, ap. Suid. s. v. Ἱεροκλ. dicit: κίβους εἰκέναι τοὺς Σωκράτους λόγους· ἀπτότας γὰρ εἶναι πανταχοῦ, ὅπη ἂν πέσωσιν.

Dixi Socrates quam admirabili sermonis vi animos audientium parturbaverit et concusserit; quaerendum deinceps est, quid sit id, quod in sermonibus eius tantum effecerit. Quod in multarum rerum varietate positum etsi ad verborum definitam rationem non facile potest revocari, existunt tamen singularia quaedam, quae ut Socraticum sermonem maxime illustrent et memorabilem reddunt, ita et ipsa referenda videntur in atopis, ars illa obstetricia (μαιευτική), quam ipse dicit, alterum, alterum ironia. Ac de obstetricia arte 78) locus est clarissimus Plat. Theaet. p. 149: Σωκρ. Εἶτα, ὦ καταγέλαστε, οὐκ ἀκήκοας ὡς ἐγὼ εἶμι νιὸς μαιίας μάλα γενναίας τε καὶ βλοσυρᾶς, Φαιναρέτης; Θεαι. Ἦδη τοῦτό γε ἤκουσα. Σωκρ. Ἄρα καὶ ὅτι ἐπιτηδεύω τὴν αὐτὴν τέχνην ἀκήκοας; Θεαι. Οὐδαμῶς. Σωκρ. Ἀλλ' εὖ ἴσθ' ὅτι μὴ μέντοι μου κατείπης πρὸς τοὺς ἄλλους, λέληθα γάρ, ὦ ἑταῖρε, ταύτην ἔχων τὴν τέχνην· οἱ δὲ, ἄτε οὐκ εἰδότες, τοῦτο μὲν οὐ λέγουσι περὶ ἐμοῦ, ὅτι δὲ ἀτοπώτατός εἶμι καὶ ποιῶ τοὺς ἀνδρόπους ἀπορεῖν, ἢ καὶ τοῦτο ἀκήκοας; Θεαι. Ἐγωγε. In sequentibus Socrates uberius exponit, quomodo id intellectum velit: Obstetrices parturientibus opitulari, ipsas effetas esse nec iam partus edere; sollertissimas esse ad animadvertendum numquae gravida sit necne, ad dolores puerperarum vel augendos vel sedandos, ad partum difficilem maturandum et, si opus sit, ad faciendum abortum (secundum Stallb. conl.: καὶ ἐὰν ἀναγκαῖον δόξῃ ἀμβλίσκειν); easdem esse optimas nuptiarum conciliatrices, utpote quae pulcherrime calleant ad generosam prolem procreandam quae quibus aptissime coniungantur. Suam quidem artem id praestare, quod viros, non feminas, quod animos, non corpora partu liberet, maxime quod diligenter examinare possit, utrum simulacrum tantum inane an verum quid et genuinum cogitatione pariat (βασανίζειν δυνατὸν εἶναι παντὶ τρόπῳ, πότερον εἶδωλον καὶ ψεῦδος ἀποτίκει τοῦ νέου ἢ διάνοια ἢ γόνιμόν τε καὶ ἀληθές). At se quoque sterilem esse et sapientia vacuum, ut haud iniuria sibi obiciant, interrogare se posse, respondere non posse. Sed qui secum versentur, eos, quamvis rudes videantur, mire proficere, non quo a se quidquam discant, sed quod in ipsis praeclaras res et habeant et inveniunt. Hos dies noctesque parturiendi laborare doloribus, quos sua arte vel excitet vel sedet (ταύτην δὲ τὴν ὄδῖνα ἐγείρειν τε καὶ ἀποπαύειν ἢ ἐμὴ τέχνη δύναται). Quos vero praegnantem non esse perspexerit, eos nuptui dare, quibuscum aptissime coniungantur, (πάνν εὐμενῶς

77) Ἐκ δ' ἄρα τῶν ἀπέκλινε λιθοξόος, ἐννομολέσχης,

Ἑλλήνων ἑπαιδῶς, ἀκριβολόγους ἀποφίνας,

Μεκτήρη ὀητορόμικτος, ὑπατικὸς εἰρανευτής.

78) Plut. quaest. Platon. I, 4: Ὅθεν οὐδὲν ἐδίδασκει Σωκράτης, ἀλλ' ἐνδιδόνς ἀρχὰς ἀποριῶν, ὡς περ ὄδῖνων, τοῖς νέοις ἐπήγειρε καὶ ἀνεκίει καὶ συνέξῃγε τὰς ἐμφύτους νοήσεις· καὶ τοῦτο μαιευτικὴν τέχνην ὠνόμαζεν, οὐκ ἐντιδεῖσαν ἔξωθεν, ὡς περ ἕτεροι προσεποιούντο, πᾶν τοῖς ἐντυγχάνουσιν, ἀλλ' ἔχοντας οἰκείον ἐν ἑαυτοῖς, ἀτέλῃ δὲ καὶ συγκεχυμένον καὶ δεόμενον τοῦ τρέφοντος καὶ βεβαιουμένου ἐπιδεικνύουσαν.

προμηδῶμαι, καὶ ξὺν θεῷ εἰπεῖν, πάνν ἰκανῶς τοπάζω οἷς ἂν ξυγγεγόμενοι θναιντο) 79).
 A parturientibus vero si quando non verum fructum, sed deliramentum quoddam abigat et abiciat, tum succensere maximopere et ita nonnunquam affectos esse, ut vel morsibus se invadere velint. Talia fere Socrates. Nec tamen satis est novisse, quid Plato ipsum de ea re exponentem fecerit: in ipsam obstetriciam tanquam officinam descendamus perlustremusque quasi per transennam supellectilem et instrumentum obstetricium, quo vir strenuus haud scio an pluribus parturientibus opitulatus sit quam ipsa Phaenareta obstetrix strenuissima.

En quaestiuncularum promtissimarum apparatus, quibus quamvis minutae et leviculae videntur, incredibile est quantum potuerit: quibus vide quo modo surrepat, percontetur, sermones eliciat, perturbet, scrupulos inserat, infringat, subvertat, conculcet, extirpet radicitus *). His constat quot quantasque molestias asperserit sophistis, qui quamquam et βραχυλογίας et μακρολογίας se peritos esse profitebantur 80), tamen quum tum argutias depictamque concinnitatem aucuparentur, tum exquisita et fucata ornamenta affectarent, longis orationibus, una perpetuitate decurrentibus utebantur, quarum lenociniis facilius possent animos audientium delenire atque fallere. Socrates autem et quod suapte natura ita ferret, et de industria, ut pigmentorum illorum cincinnatiis fallacias removeret, provocabat eos a perpetuarum orationum magnificentia 81), in quibus sibi aliisque tantopere placebant, sed quas se prae ingenii videlicet tarditate non assequi simulabat, ad brevissimarum interrogationum responsionumque spinas ac difficultates, quarum laqueis ita irretitos ipsos tenebat, ut quo se verterent, non haberent, sudarent, perturbarentur, ea demum ratione se expedirent, quam futilem esse et inanem omnes intelligerent 82). Hanc rationem suam profitetur in Plat. Alcib. I, p. 106. B.: Ἄρα ἐρωτῆς, εἴ τινα ἔχω εἰπεῖν λόγον μακρόν, οἷους δὴ ἀκοεῖν εἰδίσαι; οὐ γάρ ἐστι τοιοῦτον τὸ ἐμόν. ἀλλ' ἐνδειξασθαι μὲν σοι, ὡς ἐγῶμαι,

79) Vide de hac eius arte quasi lenonia, quam μαστροπείαν appellat, plura Xen. Conv. 3, 10. 4, 56 sq.

80) Plat. Protag. p. 334. E.: Ἀκήκοα γοῦν, ἦν δ' ἐγώ, ὅτι σὺ οἷος τ' εἶ καὶ αὐτὸς καὶ ἄλλον διδάξαι περὶ τῶν αὐτῶν καὶ μακρὰ λέγειν, ἐὰν βοήλη, οὕτως, ὥστε τὸν λόγον μηδέποτε ἐπιλιπεῖν, καὶ ἀδ' βραχέα οὕτως, ὥστε μηδένα σοῦ ἐν βραχυτέροις εἰπεῖν. εἰ οὖν μέλλεις ἐμοὶ διαλέξεσθαι, τῷ ἑτέρῳ χρόνῳ τρόπῳ πρὸς με, τῇ βραχυλογίᾳ. cf. Gorg. p. 449. C.: καὶ γάρ ἀδ' καὶ τοῦτο ἐν ἐστίν ὧν φημι, μηδένα ἂν ἐν βραχυτέροις ἐμοῦ τὰ αὐτὰ εἰπεῖν. De eodem Gorgia et Tisia Phaedr. p. 267. B.: συντομίαν τε λόγων καὶ ἄπειρα μήκη περὶ πάντων ἀνεύρον.

81) Plut. d. gen. Socr. 9: διὸ καὶ Σωκράτης ὁ ἡμέτερος δοκεῖ μοι φιλοσοφώτερον χαρακτήρα παιδείας καὶ λόγον περιβάλλεσθαι, τὸ ἀφελές τοῦτο καὶ ἀπλαστον, ὡς ἐλευθέριον καὶ μάλιστα φίλον ἀληθείας ἐλόμενος· τὸν δὲ τύφον, ὥσπερ τινὰ καπνὸν φιλοσοφίας, εἰς τοὺς σοφιστὰς ἀποσκεδάσας.

82) Groen van Prinsterer prosopogr. Platon. p. 48. — Neque tamen plane a perpetuitate orationis abhoruisse Socratem, colligi potest e Platon. dialogis, in quibus haud raro declamatiunculae ei tribuuntur, velut in Critone, in Protag. p. 342, in Gorg. extr., cf. Stallb. prolegg. ad Alcib. I, p. 186, ubi id iniuria quibusdam in Alcibiade I. offensionem fuisse ostendit. cf. Weisk. prolegg. ad Xen. Mem. p. 227.

11*) Cic. de fn. II, 1: Socrates percontando atque interrogando elicere solebat eorum opinionem, quibuscum disserebat.

οἷος τ' ἂν εἶην, ὅτι ταῦθ' οὕτως ἔχει, ἂν ἐν μόνον μοι ἐδέλῃς βραχὺ ἀπηρεῖσθαι. Et Protagorae suavem oratiunculam cum magna et loquentis ipsius et audientium delectatione fundenti supplicat Prot. p. 334. C.: Ὁ Πρωταγόρα, ἐγὼ τυγχάνω ἐπιλήσιμων τις ὢν ἄνθρωπος, καὶ ἂν τις μοι μακρὰ λέγῃ, ἐπιλανθάνομαι περὶ οὗ ἂν ἦ ὁ λόγος. ὥσπερ οὖν εἰ ἐτύγχανον ἀπόκοφος ὢν, φῶν ἂν χρῆναι, εἴπερ ἐμελλές μοι διαλέξεσθαι, μείζον φδέγγεσθαι ἢ πρὸς τοὺς ἄλλους, οὕτω καὶ νῦν, ἐπειδὴ ἐπιλήσιμον ἐνέτρχεις, σύντεμνέ μοι τὰς ἀποκρίσεις καὶ βραχυτέρας ποίει, εἰ μέλλω σοι ἔπεσθαι. Item Gorgiae (Gorg. p. 449 B.): Ἄρ' οὖν ἐδελήσῃς ἂν, ὥσπερ νῦν διαλεγόμεθα διατελέσαι τὸ μὲν ἐρωτῶν, τὸ δ' ἀποκρινόμενος, τὸ δὲ μῆκος τῶν λόγων τοῦτο, οἷον καὶ Πάλος ἤρξατο, ἐσαῶδῃς ἀποδέσθαι; et vide hos verborum artifices orationumque concinnatores in quantas angustias mox adducat, ut Protagoras iterum iterumque refutatus identidem porro respondere gravetur (p. 332. A. p. 348. B.), in summam consilii inopiam adactus stomachetur, denique magis magisque haesitans atque frustra reluctans (ὁμολόγει — συνέφη — ἐπένευσεν — καὶ ἐνταῦθα ἔτι ἐπένευσεν — πάνν μόνις ἐνταῦθα ἐπένευσεν — οὐκέτι ἐνταῦθα οὐτ' ἐπινεῦσαι ἠδέλησεν εἰσίγα τε — p. 360 C. D.) colloquique pertaesus quin diutius disputet recuset. Gorgias quoque mox variis se difficultatibus irretitum iri sentiens praesentium amicorum rationem habendam esse ait, quos vereatur ne harum rerum taedium iam diu ceperit (p. 458 B.). Sed hi cum omnes se hoc colloquio mirifice delectari fateantur, Gorgias, ne causam suam turpiter deseruisse videatur, invitus in disputatione pergit, quam tamen ne nunc quidem diu sustinens mox iunioribus suis amicis ac discipulis tradit (p. 461 B.); cf. Calliclis propemodum desperantis verba p. 497 C.: Ἐρώτα δὴ σὺ τὰ μικρὰ τε καὶ στενὰ ταῦτα, ἐπειπερ Γοργία δοκεῖ οὕτως. Apud Xenophontem autem eundem quaestiuuncularum apparatus haberi, quia id vel leviter inspicienti manifestum est, non est quod moneam; unum testem proferre sufficit Hippiam Eleum et ipsum obstetriciis illis instrumentis non semel petiit Mem. IV, 4, 9: Ἀρκεῖ, ὅτι τῶν ἄλλων καταγέλῃς ἐρωτῶν μὲν καὶ ἐλέγχων πάντας, αὐτὸς δ' οὐδενὶ δέλων ἐπέχειν λόγον οὐδὲ γνώμην ἀποφαίνεσθαι περὶ οὐδενός.

At quid argumenti minutis his quaestionibus exprimit? Diceris primo aspectu virum sapientiae locupletissimum

vilia vendentem tunicati scruta popelli:

adeo in tritissimis fere maximeque vulgaribus rebus videtur occupatus adeoque semper in ore habet⁸³) equos, asinos, mulos, greges, lapides, ligna, ollas, vestes, servos, sutores, sartores, fullones, coriarios, coquos, agricolas, tibicines, medicos, textores, pictores, statuarios, piscatores, figulos, gubernatores, pistores, equisones, pastores, venatores, mercatores, caupones, fabros omnis generis et eiusmodi sexcenta*). Quare Alcibiades in Plat. Conv. p. 221: καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ ὁμοί-

⁸³) Si Socratis sermones repentes per humum cognoveris, vide, quae Strepsiadi quaerenti, cur in corbe ex aëre suspensus sit, respondet, quo iure Aristophanes fecerit respondentem (Nub. p. 227 sq.).

*) Mirabilis sane est etiam qua Socrates utitur iurandi formula illa: νῆ τὸν κύρα, quae saepe numero legitur apud Platonem, (velut Gorg. p. 466 C. 482 B. Charm. p. 172 E. Phaed. p. 98 E. Lys. p. 211 E. Apol. p. 22 A. Rep. III, p. 399 E. Hipp. I, p. 287 extr.). Alii etiam per anserem, platanum, quercum,

ὅτατοί εἰσι τοῖς Σειληνοῖς τοῖς διοιγομένοις. εἰ γὰρ ἰδέλει τις τῶν Σωκράτους ἀκούειν λόγων, φανεῖται ἂν πᾶν γελοῖοι τὸ πρῶτον· τοιαῦτα καὶ ὀνόματα καὶ ῥήματα ἔξωθεν περιαιμπεχονται Σατύρου ἂν τινα ἔβριστοῦ δορᾶν. ὄνος γὰρ κανδηλίους λέγει καὶ χαλκίας τινὰς καὶ σκυτοτόμους καὶ βουροδέφας, καὶ αἰεὶ διὰ τῶν αὐτῶν ταῦτα φαίνεται λέγειν, ὥστε ἀπειρος καὶ ἀνόητος ἄνθρωπος πᾶς ἂν τῶν λόγων καταγελάσειε. Et Callicles in Gorgia p. 490 A.: Νῆ τοὺς θεούς, ἀτεχνῶς γε αἰεὶ σκυτέας τε καὶ κναφέας καὶ μαγείρους λέγων καὶ ἰατροὺς οὐδὲν παύει, ὡς περὶ τούτων ἡμῖν ὄντα τὸν λόγον. Adde Critiam, qui cum hanc Socratis disserendi rationem plus in recessu habentem quam fronte promitteret, probe sciret, (Mem. I, 2, 37): Ἄλλὰ τῶνδ' ἐτοίμω σε ἀπέχεσθαι, inquit, δεήσει, ὦ Σώκρατες, τῶν σκυτέων καὶ τῶν τεκτόνων καὶ τῶν χαλκῶν· καὶ γὰρ οἶμαι αὐτοὺς ἤδη κατατετριφῆσαι διαδουλομένους ἐπὶ σοῦ. Et vide quam festive Hippiam, hominem nitidissimum, cavillettur, cum eum percontetur de ollarum pulchritudine; et ille horroris plenus: ὦ Σώκρατες, τίς δ' ἐστὶν ὁ ἄνθρωπος; ὡς ἀπαιδεωτός τις, ὃς οὕτω φαῦλα ὀνόματα ὀνομάζειν τολμᾷ ἐν σεμνῷ πράγματι. Tum Socrates: Τοιοῦτός τις, ὦ Ἰππία, οὐ κωμικός, ἀλλὰ σαρφετός, οὐδὲν ἄλλο φροντίζων ἢ τὸ ἀληθές. Hipp. Maj. p. 288 D. Quid? quod paullo post de tudicalae pulchritudine quaerit p. 290 D., quod Hippias aegerrime ferens: οὐ μὲντ' ἂν ἔγωγε τῷ ἀνθρώπῳ τοιαῦτ' ἐρωτῶντι διαλεγόμην. Socrates contra: ὀρθῶς γε, ὦ φίλε· σοὶ μὲν γὰρ οὐκ ἂν πρέποι τοιοῦτων ὀνομάτων ἀναπιμπλασθαι, καλῶς μὲν οὕτωσι ἀμπεχομένοις, καλῶς δὲ ἐποδοδεμένοις, εὐδοκιμοῦντι δὲ ἐπὶ σοφίᾳ ἐν πᾶσι τοῖς Ἑλλήσιν. cf. Euthyphr. p. 13. Gorg. p. 497. B. C. Quo singulari loquendi genere ita erat assuetus, ut ne in ipso quidem mortis discrimine se eo abstineret idque ne iudicibus offensionem esset excusandum esse putaret Apol. p. 17. C.: εἰάν διὰ τῶν αὐτῶν λόγων ἀκούητέ μου ἀπολογουμένον, δι' ὧν περ εἶδα λέγειν καὶ ἐν ἀγορᾷ ἐπὶ τῶν τραπεζῶν, ἵνα ἡμῶν οἱ πολλοὶ ἀκηκόασιν, καὶ ἄλλοσι, μήτε θανατάζειν μήτε θορυβεῖν τούτου ἕνεκα. cf. p. 27 A. B. — At qui non satis habeat primoribus tantum labris attigisse, eum in tanta involucrorum villitate praeclarissimos sapientiae humanitatisque fructus atque flores invenire cum apud omnes constat tum praedicatur ab eodem Alcibiade in Conv. p. 221 A.: διοιγομένους δὲ ἰδὼν αὐτὸς τις καὶ ἐντὸς αὐτῶν γιγνόμενος πρῶτον μὲν τοῦν ἔχοντας ἔνδον μόνους εἰρήσει τῶν λόγων,

arietem iurasse tradunt. De qua re quae Stallbaum, ad Apol. p. 22 collegit, iis adde Suid. s. v. Παδάμανθος ὄρκος: ὁ κατὰ χηρὸς ἢ κηρὸς ἢ πλατάνου ἢ κριοῦ ἢ τινος ἄλλου τοιοῦτου. — — Τοιοῦτοι καὶ οἱ Σωκράτους ὄρκοι. et quem laudat Kusterus Philostr. VI, de vit. Apoll. c. 9: Σωκράτης τὸν κῆρα καὶ τὸν χῆρα καὶ τὴν πλατάνου ὄμνω, οὐχ ὡς θεός, ἀλλ' ἵνα μὴ θεὸς ὀμνῆ. Cf. Suid. s. v. χῆρα ὀμνῆναι: ἐπεὶ τοῦ μὴ τοὺς θεοὺς ἐπὶ πᾶσιν ὀνομάζειν Παδάμανθος ἐκέλευε κατὰ χηρὸς καὶ κριοῦ ὀμνῆναι· οὐχ, ὡς τινες, Σωκράτης, eundemque s. v. Λάμπων: πρῶτοι Σωκρατικοὶ ἐπετήδενσαν οὕτως ὀμνῆναι (sc. τὸν χῆρα etc.). Quamquam autem quod et veteres et Stallbaumius Socratem ita iurasse existimant, quia per deos iurare nolisset, nullo modo placet, quoniam, si id verum esset, neque Plato neque Xenophon sexcenties per Iovem aliosque deos iurantem induxissent, tamen nihil habeo, quod proferre ad rem profligandam possim. Hoc addiderim, hanc formulam, etsi Socratis Socraticorumque et videatur et dicatur propria, tamen apud Aristophanem quoque deprehendi Vesp. 83.

ἔπειτα θειοτάτους καὶ πλείστ' ἀγάλματ' ἀρετῆς ἐν αὐτοῖς ἔχοντας καὶ ἐπὶ πλείστον τείνον-
τας, μᾶλλον δὲ ἐπὶ πάν ὅσον προσήκει σκοπεῖν τῷ μέλλοντι καλῶ καγαθῶ ἔσεσθαι.

His igitur instrumentis et sophistas et alios petebat Socrates eadem de iisdem saepe repetens ⁸⁴⁾ et notissimas res religiose ex hominibus exquirens ⁸⁵⁾, et circa triplissima quaeque cum prope tetrica diligentia versans. Verum a quotidianis vulgaribusque rebus iisque interrogationibus orsus, a quibus nihil sibi alii metuendum suspicarentur, his initiis insistens eo gradatim perveniebat, ut et adversariorum quae videbatur doctrina et sapientia repente tota corrueret ⁸⁶⁾, et familiares praeclarissimarum sententiarum fierent participes ita, ut ipsi sibi invenisse viderentur. Eo pertinet, quod Nicias dicit in Lachete p. 179. E.: Ὅς μοι δοκεῖς εἶδέναι, ὅτι ὅς ἂν ἐγγέ-
τατα Σωκράτους ἢ λόγῳ ὥσπερ γένει καὶ πλησιάζῃ διαλεγόμενος, ἀνάγκη αὐτῷ, ἂν ἄρα καὶ
περὶ ἄλλον του πρότερον ἀρξῆται διαλέγεσθαι, μὴ πάύεσθαι ὑπὸ τούτου περιεγόμενον τῷ
λόγῳ, πρὶν ἂν ἐμπέσῃ εἰς τὸ δίδόναι περὶ αὐτοῦ λόγον, ὅντινα τρόπον νῦν τε ζῆ καὶ ὅντινα
τὸν παρεληλυθότα βίον βεβίωκεν ἐπειδὴν δ' ἐμπέσῃ, ὅτι οὐ πρότερον αὐτὸν ἀφήσει Σωκράτης,
πρὶν ἂν βασιάνῃ ταῦτα εὖ τε καὶ καλῶς ἄπαντα. Hoc autem est illud argumentandi genus,
quod sumitur per inductionem, quod Aristoteles cum definiendi sollertia cum maxime Socrati tribu-
endum esse censet (Metaph. XII, 4: δύο γὰρ ἐστὶν ἃ τις ἂν ἀποδῶη Σωκράτει δικαίως, τοὺς
τ' ἐπακτικοὺς λόγους καὶ τὸ ὀρίζεσθαι καθόλου.), quodque Quintilianus V, 11, 3 ita describit:
„nam illa, qua plurimum est Socrates usus, hanc habuit viam: cum plura interrogasset, quae
fateri adversario necesse esset, novissime id de quo quaerebatur inferebat, cui simile concessisset.“
Cum enim Eleatae et Eristici qui dicuntur singulas res ita proponerent, ut eas statim ad notio-
nem suam revocarent ⁸⁷⁾, Socrates eas ut concretas quas dicunt proponebat, cum aliis componebat

⁸⁴⁾ Vid. Plat. Gorg. p. 490 E.: Καλλ. Ὡς αἰεὶ ταῦτά λέγεις, ὦ Σώκρατες. Σωκρ. Ὁ μόνον γε,
ὦ Καλλίκλεις, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν. Conv. p. 221 E.: καὶ αἰεὶ διὰ τῶν αὐτῶν ταῦτά
φαίνεται λέγειν. Xen. Mem. IV, 4, 6: Ἐτι γὰρ σὺ, ὦ Σώκρατες, ἐκεῖνα τὰ αὐτὰ λέγεις,
ὃ ἐγὼ πάλαι ποτὲ σου ἤκουσα; Καὶ ὁ Σωκράτης· Ὁ δὲ γε τούτου δεινότερον, ἔφη, ὦ
Ἰππία, οὐ μόνον αἰεὶ τὰ αὐτὰ λέγω, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν αὐτῶν.

⁸⁵⁾ Zeller. I. I. p. 68 sq.: Die Untersuchungen des Xenophontischen Socrates mögen uns freilich oft trivial
und langweilig erscheinen, und wenn wir nur auf das Resultat für den besondern Fall sehen, mögen
sie es auch nicht selten sein; dass z. B. der Waffenschmidt den Panzer dem Körper des Tragenden an-
passen müsse (Mem. III, 10, 9 sq.), dass die Körperpflege vielfache Vortheile gewähre (ibid. III, 12, 4),
dass man sich durch Wohlthaten und Aufmerksamkeit Freunde erwerbe (II, 10, 6, 9 sq.) diese und
ähnliche Sätze, die Socrates oft breit genug ausführt, enthalten allerdings weder für uns etwas Neues,
noch können sie ein solches für die Zeitgenossen des Philosophen enthalten haben. Das Neue und Be-
deutende solcher Ausführungen liegt aber auch nicht in ihrem Inhalt, sondern in ihrer Methode, darin,
dass jetzt erst mittelst des Denkens ausgemacht werden sollte, was vorher nur unmittelbare und unun-
tersuchte Voraussetzung und bewusste Fertigkeit gewesen war, etc.

⁸⁶⁾ Groen van Prinsterer I. I. p. 49.

⁸⁷⁾ Plat. Phileb. p. 17. A.: οἱ δὲ νῦν τῶν ἀνθρώπων σοφοὶ ἐν μὲν ὅπως ἂν τύχῃσι δάττον καὶ
βραδύτερον ποιοῦσι τοῦ δέοντος, μετὰ δὲ τὸ ἐν ἄπειρα εὐδύς· τὰ δὲ μέσα αὐτοῖς
ἐκφεύγει, οἷς διακεχώρισται τὸ τε διαλεκτικῶς πάλιν καὶ τὸ ἐριστικῶς ἡμᾶς ποιεῖσθαι
πρὸς ἀλλήλους τοὺς λόγους.

ac deinceps demum quid commune haberent investigans notionem ac definitionem in medio ponebat. Id Diogenes Laert. videtur significasse cum diceret: *ἦν γὰρ ἰκανὸς ἀπὸ τῶν πραγμάτων τοῖς λόγους εἰρίσκειν* (II, p. 107). Hac inductionis ratione quid quantumque effecerit, quomodo iuvenes viros senes modo frenos modo calcaria addens exercuerit, quomodo punxerit atque aculeos in eorum mentibus reliquerit, quomodo errores, quos cum lacte nutricis suxisse videbantur, extorsit, id si e Platone vel Xenophonte discere velis, quamlibet paginam evolve, sin ex historia volueris perspicere, vide quot quantique viri — meros principes iure appellaveris — ex eius institutione et disciplina profecti esse dicantur. Mirabilis igitur ille quaestiuncularum apparatus, mirabilis illa supellex fabrilis, omnium autem maxime mirabilis fuit illa mentis sagacitas atque acumen, quo spinosissima persequeretur et endaret, occultissima indagaret atque perspiceret. Quamvis longa esset interrogatiuncularum et responsiuncularum series, quamvis erratico lapsu et multiplici serperet disputatio, quamvis perplexa sententiarum fieret ratio, semper gubernaculum sermonis certissima manu tenebat et quo cursum dirigeret manifestum ac propositum habebat. Id ut omnino fieri non potuit nisi in homine prope divina ingenii vi instructo, sic tam insolitum et singulare fieri non potuit, nisi ad naturam tanta ingenii exercitatio et contentio accessisset, quantum cum in omni Socratis vita in subtilissimarum rerum meditatione penitus occupata ac defixa reperimus, tum ex re, quam veteres scriptores tradunt, perspicere possumus et ipsa perquam singulari. Narrat enim Alcibiades apud Platonem haec (Conv. p. 220): Socratem, quo tempore in exercitu Potideam obsidente esset, cum aliquando cogitatio quaedam incidisset, stetisse meditandum eodem vestigio a matutino tempore, cumque ei res non prospere cessisset, perstitisse sine intermissione. Sic venisse meridiem. Milites autem, qui id sensissent et admirati essent, alios aliis narrasse, Socratem inde a primo mane stare in cogitatione defixum. Denique cum iam advesperasceret, Ionicos quosdam milites coenatos prius strata sua circa eum posuisse iacuisseque sub divo observantes num per noctem quoque perseveraret. Socratem autem stetisse usque ad auroram sequentem; tum abisse cum orientem solem salutasset⁸⁸). Eadem res usu venit in exordio Convivii Platonici. Aristodemus, ἀντιόδητος ille αἰεῖ, cum Socrati ad Agathonis coenam eunti obviam factus sit, umbra in convivio adesse iussus eum comitatur. Iam in itinere Socrates cogitabundus lente ingredi, subsistere identidem, denique iubere ut praecat. Ita fit, ut Aristodemus solus in triclinium Agathonis deveniat. Hic de Socrate percontatus mittit puerum, qui quaerat et arcessat. Nuntiat puer *ὅτι Σωκράτης οὗτος ἀναχωρήσας ἐν τῷ τῶν γειτόνων προδύρω ἔστῃκε καὶ οὐ καλοῦντος οὐκ ἐδέλει εἰσιέναι*. Iterum missurum retinet Aristodemus, qui: Μηδαμῶς, inquit, ἀλλ' ἔατε αὐτόν. ἔδος γὰρ τι τοῦτ' ἔχει ἐνίοτε ἀποστάς ὅποι ἀν τύχη,

⁸⁸) Cf. Diog. Laert. II, p. 103. Et vide ut vera cum falsis contaminaverit Aristoph. Nub. 700:

Φρόντιζε δὴ καὶ διάθρηι, πάντα τρόπον τε σαντόν

στρόβει πηνύσας.

ταχὺς δ' ὅταν εἰς ἀπορον πέσης,

ἐπ' ἄλλο πίδα.

νόημα φρενός· ἕπρος δ' ἀπέστω γλυκίδνμος ὁμιάτων.

ἔστηκεν. Tandem media iam coena intrat Socrates, ὡς εἶώθει, διατρίψας, et Agatho: Δεῦρο, inquit, Σόκρατες, παρ' ἐμὲ κατάκεισο, ἵνα καὶ τοῦ σοφοῦ ἀπτόμενός σου ἀπολαύσω ὃ σοὶ προσέστη ἐν τοῖς προθύροις. δῆλον γὰρ ὅτι εἶρες αὐτὸ καὶ ἔχεις· οὐ γὰρ ἂν προαπέστης. Gellius hanc miram rem tradit hoc modo (Noct. Att. II, 1): „Inter labores voluntarios et exercitia corporis ad fortuitas patientiae vices firmandi id quoque accepimus Socratem facere insuevisse. Stare solitus Socrates dicitur pertinaci statu perdius atque pernox a summo lucis ortu ad solem alterum orientem, inconnivens, immobilis, iisdem in vestigiis et ore atque oculis eundem in locum directis cogitabundus, tanquam quodam secessu mentis atque animi facto a corpore. Quam rem cum Favorinus de fortitudine eius viri ut pleraque disserens attigisset, πολλάκις, inquit, ἐξ ἡλίου εἰς ἡλίον ἐστήκει ἀστραβέστερος τῶν πρέμνων.“ Hanc mirabilem Socratis rationem aliter alii explicaverunt. Ac Gellium corporis exercendi studio tribuisse videmus, quod sine dubitatione reprobabimus; Hegelium autem eum statum quem medici dicunt catalepticum vocasse⁸⁹⁾, id vel ipsum ἀτοπον dicerem, nisi alios fuisse viderem, qui Socratem vel in fanaticorum et alucinatorum tabulas referrent⁹⁰⁾. Eius autem rei quid magis in promptu est quam ipsius Platonis uti interpretatione, qui profecto non scripsisset, quemadmodum scripsit (ἐννοήσας αὐτὸνδε ἔωθεν τι εἰστήκει σκοπῶν, καὶ ἐπειδὴ οὐ προῆχόρει αὐτῶ, οὐκ ἀνίει ἀλλὰ εἰστήκει ζητῶν, atque altero loco: παρ' ἐμὲ κατάκεισο, ἵνα καὶ τοῦ σοφοῦ ἀπτόμενός σου ἀπολαύσω ὃ σοὶ προσέστη ἐν τοῖς προθύροις. δῆλον γὰρ ὅτι εἶρες αὐτὸ καὶ ἔχεις· οὐ γὰρ ἂν προαπέστης.), nisi et ipse et aequales eius tali consuetudini Socratem indulgere credidissent in acerrima et tenacissima meditatione defixum⁹¹⁾. Erat videlicet singulare exercitationis quoddam genus, quo vir strenuissimus naturam suam et mentem fatigaret subigeret durissima disciplina constringeret. Ex tali autem palaestra mens illa prodiit adversus omnem laborem callo quodam obducta, tam versatilis quam robusta, quae cum per illum quaestiuncularum exilium rerumque vilissimarum apparatus modo

⁸⁹⁾ Hegel. I. I. II, p. 51: Dies ist ein kataleptischer Zustand, der mit dem Somnambulismus, Magnetismus Analogie, Verwandtschaft haben mag, worin er als sinnliches Bewusstsein ganz abgestorben war, — ein physisches Losreißen der innerlichen Abstraction vom konkreten leiblichen Sein, ein Losreißen, in dem sich das Individuum von seinem innern Selbst abscheidet; und wir sehen aus dieser äussern Erscheinung den Beweis, wie die Tiefe seines Geistes in sich gearbeitet hat.

⁹⁰⁾ Cf. de hac re Hermann. I. I. p. 322. p. 289 et Zeller. I. I. p. 27.

⁹¹⁾ Bene de ea re Steinhartus proleg. ad Conv. p. 258 sq.: Die Weisheit, die in allen seinen Reden hervorleuchtet, tritt besonders in der Selbstvergessenheit hervor, mit welcher er oft Tage und Nächte lang zur Verwunderung der Menge in derselben Stellung verharrend, der Speise und des Schlags nicht gedenkend, irgend einer grossen Wahrheit nachdenkt; ein Zug, der in der Doppelnatur des Socrates einer der bezeichnendsten ist. Denn wenn man auch alle Vorstellungen von einer religiösen Beschaulichkeit, die dem griechischen Volkcharacter überhaupt und auch dem des Socrates fremd ist, oder gar von einer schwärmerischen Ekstase fern hält, so ist sie doch ein ungewöhnliches Zeichen der tiefen ganz in die höchsten Gedanken versenkten Einkehr eines reichen Geistes in sich selbst, deren er von Zeit zu Zeit bedarf, um von einer Klarheit zur andern fortzuschreiten und zugleich ein Beweis, dass der wahre Weise sich bis zu einem gewissen Grade über die Nothwendigkeit des leiblichen Bedürfnisses erheben kann.

translucere modo perumperet, factum est, quod supra diximus, ut se torpedine quadam tactos vel a praesente Satyro perturbatos crederent homines et obmutescerent.

Sequitur ut de ironia pauca dicam, qua dubium non est quin haud minima ex parte effectum sit, ut Socrates semper socrus in disputando esse videretur. Fuit autem perpetua disputatio eius comes atque ita per omnem eius sermonem erat fusa, ut iure Alcibiades dixisse videatur: *ειρωνεύμενος καὶ παίζων πάντα τὸν βίον πρὸς τοὺς ἀνθρώπους διατελεῖ*. Plat. Conv. p. 216. E. Iam vero subtilius re pervestigata atque cum universa Socratis ratione comparata duo eius genera esse apparet. Alterum, ubi valet illud: *ειρωνεία ἐστὶ προσποίησης ἀδυναμίας ὧν τις δύναται ποιεῖν*, ita comparatum erat, ut, cum de se ipse detrahens in disputatione plus tribueret iis, quos volebat refellere, longe lepore et humanitate praestaret omnibus⁹²). Quod cum Plato cum admodum festiva et faceta urbanitate pinxerit, sive Silenus noster summa admiratione Protagoram prosequens (Protag. p. 328), sive stupens Euthydemii sapientia (Euthyd. p. 271. 72.), sive Polo submisce cedens (Gorg. p. 461.), sive trucis Thrasymachi formidine percussus (Rep. I, p. 336.), sive in summas angustias adductus a Dionysodoro (Euthyd. p. 293. p. 300.) vel a Protagora (Prot. p. 339 extr.) inducitur, quos tamen omnes brevi ita conficit, ut conturbati ad silentium sint redacti idque minime dura horrida agresti ratione, sed sermone singulari humanitate condito⁹³), quem iure dixeris

urbani, parentis viribus atque

Extenuantis eas consulto —

admirabile quantum delectari nemo non potest. Atque haec quidem ironia nescio an nihil fere nisi dicendi quoddam genus possit videri in eo positum⁹⁴), ut homo sapientissimus per dissimulantiam, quasi ipse tenuis homunculus nullius rei scientiam teneret, inflatos adversarios illaderet atque deridendos propinaret. Alterum autem genus res est valde seria minimeque in ludificantis tantum instrumento ioculari habenda. Nisi enim extremis quod dicitur digitis rem attingimus, illud nos fugere non potest, ironiam Socraticam magnam partem non specie quadam, sed veritate, non simulata, sed vera ignorantia contineri. Qui cum id cum sophistis commune haberet, ut omnibus rebus ad mentis suae iudicium revocatis nihil verum esse statueret, nisi quod cognitum perspectumque esset, nequedum cognitiones suas ad certam doctrinam rationemque dispositas et conclusas haberet, non iniuria se nihil certo scire identidem profitebatur. Quamobrem iactante Thrasymacho: *ἵνα Σωκράτης τὸ εἰωθὸς διαπράξῃται, αὐτὸς μὲν μὴ ἀποκρίνηται, ἄλλον δὲ ἀποκρινόμενον λαμβάνη λόγον καὶ ἐλέγξῃ*, respondet Socrates: *πῶς γὰρ ἂν τις ἀποκρίνατο μὴ εἰδὼς μηδὲ φάσκων εἰδέναι* etc. (Plat. rep. I, p. 337. E.), idemque Theaet. p. 150. C.: *ἀγνοῖς εἰμι σοφίας*, inquit, *καὶ ὅπερ ἤδη πολλοὶ μοι ἐνείδισαν, ὡς τοὺς μὲν ἄλλους ἐρωτᾷ, αὐτὸς δὲ οὐδὲν ἀποκρίνομαι περὶ οὐδενὸς διὰ τὸ μηδὲν ἔχειν σοφόν, ἀληθεὶς ἐνειδίζουσι*⁹⁵).

⁹²) Cic. d. orat. II, 67. d. off. I, 30, 108. Acad. II, 5, 15.

⁹³) Groen v. Prinsterer l. l. p. 48 sq.

⁹⁴) Cf. Plat. Gorg. p. 489, E. Symp. p. 218. D. Xen. Mem. IV, 2.

⁹⁵) Cf. Plat. rep. I, p. 337, A. et Conv. p. 216. D.: *καὶ ἀγνοεῖ πάντα καὶ οὐδὲν οἶδεν*.

Quod cum ita sit, rectissime Zellerus de ea re dixisse videtur (l. I. p. 49.): „Das eigentliche Wesen der Socratischen Ironie besteht darin, dass Socrates ohne eigenes positives Wissen und vom Bedürfniss des Wissens getrieben sich an Andere wendet, um von ihnen zu lernen, was sie wissen, unter dem Versuche aber, dieses auszumitteln, auch ihnen ihr vermeintliches Wissen in der dialectischen Analyse ihrer Vorstellungen zerrinnt.“ Cum his conferenda sunt quae disputat Hermannus l. I. p. 242 sq.⁹⁶⁾. Sed sive hoc, sive illo genere utens εἶρων ille homines mirifice punxisse putandus est.

Dixi de atopis, quae sermonem Socratis conspicuum redderent; quaerendum est deinceps num quid sit aliud, quod in usu et consuetudine cum eo versantibus singulare visum sit. Atque illud quomodo non admirationem quandam debebat excitare, quod Socrates semper se amatorem esse prae se ferebat. Deperibat autem cum adolescentes tum maxime formosos. Quare Alcibiades in Conv. p. 216. D.: ὁρᾶτε γὰρ, ὅτι Σωκράτης ἐρωτικῶς διάκειται τῶν καλῶν καὶ αἰεὶ περὶ τούτους ἐστὶ καὶ ἐκπέπληγται, et ipse ibid. p. 177. E.: οὐδὲν φημι ἄλλο ἐπίστασθαι ἢ τὰ ἐρωτικά, et Xen. Mem. II, 6, 28: δεινῶς γὰρ, ὃν ἂν ἐπιθυμῆσω ἀνδρόπουν, ὅλος ἔρμημαι ἐπὶ τὸ φιλῶν τε αὐτὸς ἀντιφιλεῖσθαι ἐπ' αὐτῶν καὶ ποδῶν ἀντιποδεῖσθαι, καὶ ἐπιθυμῶν ξυνεῖναι καὶ ἀντεπιθυμεῖσθαι τῆς ξυνοσίας⁹⁷⁾. Eam ob rem a primo mane maxime in gymnasiis circa iuvenes formosos versatur, ambit, sectatur, sermonibus petit, incensus est amore amatoriamque artem et callere et exercere naviter profitetur. Constat quamdiu Alcibiadem sectatus sit⁹⁸⁾, cuius rei testis est ipse iuvenis superbiens ap. Plat. Alcib. I, p. 104. D.: ἐγὼ γὰρ τοὶ ἐν νῶ εἶχον — ἐρέσθαι, τί ποτε βούλει καὶ εἰς τίνα ἐλπίδα βλέπων ἐνοχλεῖς με, αἰεὶ ὅπου ἂν ᾧ ἐπιμελέστατα παρῶν. τῷ ὄντι γὰρ θανάτῳ, ὃ τι ποτ' ἐστὶ τὸ σὸν πρᾶγμα καὶ ἥδιον ἂν πυδοίμην⁹⁹⁾. Quid? quod vixdum Potidaea reversus nihil habet antiquius quam ut e Critia quaerat: „περὶ φιλοσοφίας ὅπως ἔχει τὰ νῦν, περὶ τε τῶν νέων, εἰ τινες ἐν αὐτοῖς διαφέροντες ἢ σοφία ἢ κάλλει ἢ ἀμφοτέροις ἐγγεγονότες εἴεν.“ Plat. Charm. p. 153 extr. Sic semper amoris plenus et amatoriiis studiis intentus cum ubiubi amandos quaerat et venetur, venatoriae quoque artis peritissimum se esse praedicat Xen. Mem. II, 6, 29¹⁰⁰⁾, et, quasi in amatoriiis

⁹⁶⁾ „Dass der Sophistik ein ähnliches Ziel vorschwebte, ist sicher, eben so sicher aber auch, dass sie nie dazu gelangen konnte, so lange sie sich nicht entschloss, wie Socrates das eigene Urtheil ganz in den Hintergrund treten zu lassen und ruhig zuzuwarten, worauf die Sache selbst in ihrer natürlichen Entwicklung den Forschenden hinausführe; dies vermochte erst Socrates mit seiner bekannten Ironie, die jedoch eben deshalb ja nicht als blosse Verstellung, sondern als die natürliche Anwendung des obigen Grundsatzes zu betrachten ist, auch dasjenige, wovon er subjectiv durchdrungen war, nicht eher mit Gewissheit auszusprechen, als bis es ihm selbst durch genaue und unbefangene, wo möglich gemeinschaftliche Betrachtung objectiv geworden wäre.“

⁹⁷⁾ Cf. de eadem re Plat. Conv. p. 212. B., Lysid. p. 204. B. Phaedr. p. 227. C. Conv. p. 214. E. p. 219. C. Xenoph. Conv. III, 3. VIII, 13. Plat. Men. p. 76. C. Constat autem, Favorinum philosophum libram scripsisse de Socrate eiusque arte amatoria. Suid. Lex. s. v. Φαβωρίνος.

⁹⁸⁾ V. Plut. Alcib. I.

⁹⁹⁾ Cf. Conv. p. 213. B. C.

¹⁰⁰⁾ Διὰ γὰρ τὸ ἐπιμελεῖσθαι τοῦ ἀρίσθαι τῷ ἀρίσχωρτί μοι οὐκ ἀπίρως οἶμαι ἔχειν Σηράν ἀνδρόπουν.

rebus sedem ac domicilium fixerit, etiam lenoniam artem profitetur homo admirabilis Plat. Theaet. p. 149. ¹⁰¹⁾ Xen. Conv. 3, 10. 4, 56 sq. ¹⁰²⁾.

At hic habitus amatorius quamvis cum nostrae aetatis mori alienus tum in sapientissimo viro nobis singularis videatur, iure tamen quodam dubitaverit quispiam rectene in atoporum numero recenseatur. Puerorum enim adolescentiumque amorem apud Graecos ita usu peryagatum fuisse constat, ut in Doriensium civitatibus et patriis institutis niteretur et tanti momenti in educanda iuventute videretur, ut opprobrio fuerit adolescentibus, si amatores non haberent ¹⁰³⁾. Omnino autem puerorum formam Graecorum oculos animosque non solum commovisse, sed percussisse vehementissime, id praeter ceteros conicere licet e Xenophontis convivio, ubi talis pulchritudo regium quiddam appellatur ¹⁰⁴⁾ atque puer inducitur, cuius venustatem aspicientium nemo est quin summo opere permoveatur ita, ut mox alii obmutescant, alii gestiant voluptate ¹⁰⁵⁾; quid? quod paullo post Critobulus deos omnes testatur, nolle se regis imperium potius quam formae praestantiam, quae cum leges ¹⁰⁶⁾ quam inflammatus quantisque laudibus ornet ac celebret puerorum adolescentiumque pulchritudinem, vix quidquam esse iudicabis, in quo nostri mores abhorreant magis. Ea res igitur cum tam communis esset, fuitne cur in Socrate videretur singularis? Fuit sane nec iniuria id Alcibiades (Conv. p. 216 D.) in atopis retulisse putandus est, propterea quod Socratis amor magnum quiddam distabat a more illo communi, qui sive honestus erat, qualem Spartanorum fuisse affirmat Müllerus ¹⁰⁷⁾, intima omnis victus continebatur consuetudine et familiaritate, sive inhonestus, solam libidinem spectabat. Socratis autem amor id solum agebat in eoque totus erat, ut cum iuvenibus, quos sibi conciliaverat, disputans et sua et ipsorum caussa veritati investigandae operam daret, in quo consuetudinis genere quam benevole comiterque versatus sit, apparet ex Phaedonis narratione Plat. Phaed. p. 89 A. B. ¹⁰⁸⁾, quanta vero castitate ac sanctimonia fuerit,

¹⁰¹⁾ πάνν εὔμενως προμνήμαι καὶ ξὺν θεῶ εἰπεῖν, πάνν ἰκανῶς τοπάζω οἷς ἂν ξυγγερόμενοι θναίντο.

¹⁰²⁾ Σὺ δὲ δὴ, ἔφη ὁ Καλλίας, ἐπὶ τίνι μέγα φρονεῖς, ὦ Σώκρατες; καὶ ὅς μάλα σεμνῶς ἀνασπάσας τὸ πρόσωπον, ἐπὶ μαστροπείᾳ, εἶπεν.

¹⁰³⁾ Cic. d. rep. fragm. IV, 5, 5. 10.

¹⁰⁴⁾ 1, 8.: ἠγήσατ' ἂν φύσει βασιλικόν τι κάλλος εἶναι.

¹⁰⁵⁾ 1, 9.: οἱ μὲν γε σιωπηρότεροι ἐγίνοντο, οἱ δὲ καὶ ἐσχηματίζοντό πως. Cf. Plat. Charm. p. 154. C.

¹⁰⁶⁾ 4, 11.: δυννμι πάντας θεοὺς, μὴ ἂν ἐλέσθαι τὴν βασιλέως ἀρχὴν ἀντὶ τοῦ καλοῦ εἶναι. Cf. sqq.

¹⁰⁷⁾ In libro qui est de Doriensibus II, p. 289 sq.

¹⁰⁸⁾ Ἐγὼγε μάλιστα ἐθαύμασα αὐτοῦ πρῶτον μὲν τοῦτο, ὡς ἠδέως καὶ εὔμενως καὶ ἀγαμέως τῶν νεανίσκων τὸν λόγον ἀπεδέξατο, ἔπειτα ἡμῶν ὡς ὀξέως ἦσθετο ὁ πεπόνθειμεν ἐπὶ τῶν λόγων, ἔπειτα ὡς εἶ ἡμᾶς λάσατο καὶ ὥσπερ πεφηνότας καὶ ἠττημένους ἀνεκάλισατο καὶ προὔτρεψε πρὸς τὸ παρέπεσθαι τε καὶ ξυσκοπεῖν τὸν λόγον. — — — Ἐτυχον γὰρ, ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ καθήμενος παρὰ τὴν κλίνην ἐπὶ χαμαιζήλον τινός, ὁ δὲ ἐπὶ πολὺ ὑψηλοτέρου ἢ ἐγώ. καταψήσας οὖν μου τὴν κεφαλὴν καὶ ξυμπέσας τὰς ἐπὶ τῷ ἀσχεῖνι τρίχας — εἶώθει γὰρ, ὁπότε τόχοι, παίζειν μου εἰς τὰς τρίχας — etc.

id, si quis dubitet vel suis suspicionibus vel posteriorum scriptorum calumnijs¹⁰⁹⁾ commotus, comprobatur et Platonis¹¹⁰⁾ et Xenophontis¹¹¹⁾ testimonijs luculentissime. Formam autem adolescentium et venustatem eum non contempsisse, sed magni fecisse et summopere admiratum esse, id miror cur ab Hermanno in dubitationem vocatum sit¹¹²⁾, quam et Plato id tam aperte testatur, ut eius auctoritas negligi nullo modo possit, neque Xenophon, ubi vilipendisse eum formositatem dicit, quidquam nisi id egisse videatur, ut omnem libidinosi amoris suspicionem removeret. Fuit videlicet Socrates amator pulchritudinis, utpote qui in pulchro corpore animum pulchrum intueri consuevisset, sed ita ut etiam Theaetetus minime formosos maxime diligeret, utque idem dicere posset: ἀτεχνῶς γὰρ λευκὴ στάδιμη εἰμι πρὸς τοὺς καλοὺς· σχεδὸν γὰρ τί μοι πάντες οἱ ἐν τῇ ἡλικίᾳ καλοὶ φαίνονται. (Plat. Charm. p. 154. B.). Quamquam autem Socrates castissimus amator fuisse putandus est, tamen sanctissimo viro etiam humani aliquid accidere potuisse, id nescio an ex notissimo illo Charmidis loco colligendam sit p. 155. D.: τότε δὴ εἰδόν τε τὰ ἐντὸς τοῦ ἱματίου καὶ ἐφλεγόμεν καὶ οὐκέτ' ἐν ἑμαντοῦ ἦν καὶ ἐνόμισα σοφώτατον εἶναι τὸν Κυδῖαν τὰ ἐρωτικά etc., de quo loco haec mihi pro certis sunt, alterum, tam singularibus verbis verum quoddam factum afferri¹¹³⁾, alterum non rectam esse Stallbaumii interpretationem, Socratem non tam corporis formosi adpectu, quam animi modesti atque pulcri cogitatione abripi et percelli¹¹⁴⁾. Memini potius Zopyri physiognomonis quidque de Socrate coniecitaverit atque teneo, veram virtutem non in exstinctorum sensuum callo et torpore, sed in fortitudine ac vigore cerni, quo sensuum stimuli et irritamenta vincantur et opprimantur. — Duplex denique ut Socraticae ironiae, sic amatorij habitus est ratio, una ridicula, seria altera. Ridiculum est, virum vel senem adolescentulos, maxime deformem formosissimos quosque, gravissimum haud raro levissimos assidue circumvolitare, cupidissime sectari, amorem suum iactare et prae se ferre amatoriamque artem profiteri; sed dum ridiculus esse videtur, valde seriam rem et gravem agit

109) De qua re confer Hermann. l. l. p. 524 cum annot. 600. et Stallb. proll. ad Conv. p. 21.

110) Huc pertinet imprimis narratio illa Alcibiadis (Plat. Conv. p. 217 sq.) tam ad Socratis quam ad Graecorum mores cognoscendos valde memorabilis.

111) Xen. Mem. IV, 1, 2: Πολλάκις γὰρ ἔφη μὲν ἂν τινος ἐρᾶν, φανερός δ' ἦν οὐ τῶν τὰ σώματα πρὸς ὄραν, ἀλλὰ τῶν τὰς ψυχὰς πρὸς ἀρετὴν εἰς πεφυκότων ἐφιέμενος. I, 3, 11: αὐτὸς δὲ πρὸς ταῦτα φανερός ἦν οὕτω παρεσκευασμένος, ὥστε βῆρον ἀπέχεσθαι τῶν καλλίστων καὶ ὀραιοτάτων ἢ οἱ ἄλλοι τῶν αἰσχίστων καὶ ἀφοροτάτων. cf. II, 6, 28.

112) l. l. p. 523: Was der geschichtliche Socrates hinsichtlich der Liebe gelehrt hatte, hat Xenophon theils anderswo, theils namentlich in seinem Gastmahle so entschieden dargelegt, dass wir mit Sicherheit annehmen können, er habe dieselbe lediglich aus dem psychologisch pädagogischen Gesichtspunkt betrachtet, ohne selbst der Schönheit dabei die Bedeutung beizulegen, die ihm Plato nicht nur im Symposion, sondern auch in so manchen frühern Gesprächen zuschreibt. (Charm. 155. D. Protag. p. 309. A. Menon. p. 76.

113) Steinhart. proll. ad Charm. p. 279: Auch jener Anflug sinnlicher Glut, welcher den Socrates erfasst und ihn einen Augenblick ganz verwirrt macht, als er unter dem Gewand des Charmides seine schönen Körperformen erblickt, sticht weit ab von der sonstigen keuschen Strenge. Gewiss entbehrt diese den ernstesten keuschen Weisen beschleichende Sinnlichkeit nicht der historischen Wahrheit.

114) Proll. ad Charm. p. 87.

Socrates: qui cum ita affectus esset, ut vera suo sibi ingenio invenire non posse putaret nisi adhibito altero et disputatione, alios cupidissime anquirebat, quibuscum *ἐξέτασιν* suam vel *μαιεντικήν* institueret, qua factitanda id posset, quod solus non posse sibi videretur. Itaque studium illud cum aliis, maxime adolescentibus, consuescendi et disputandi acerrimum sui ingenii tanquam explendi continebatur desiderio summoque iure ab ipso appellabatur amor ¹¹⁵). Quod cum perspicere non posset, nisi qui penitus cognitum eum habebat, fieri non potuit, quin plerique vetulum hominem in sectandis captandisque adolescentibus occupatissimum *ἄτοπον* quiddam ducerent.

Sed si amator Socrates admirationis multum habuisse putandus est, quid statuemus de saltatore, citharoedo, versificatore? Ac de saltandi studio eius locus primarius est Xen. Conv. II, 15 sqq., ubi Socrates saltante puero valde delectatus collaudata saltandi arte ad magistrum eius conversus: *καὶ ἐγὼ μὲν, inquit, πάνν ἄν ἠδέως, ὃ Συρακόσιε, μάδοιμι τὰ σχήματα παρὰ σοῦ. καὶ ὅς, τί οὖν χρῆσι αὐτοῖς; ἔφη. ὀρχήσομαι, νῆ Δία. Ἐνταῦθα δὴ ἐγέλασαν ἅπαντες. καὶ ὁ Σωκράτης μάλα ἐσπουδακότη τῷ προσώπῳ, γελᾶτε, ἔφη, ἐπ' ἐμοί; πότερον ἐπὶ τούτῳ, εἰ βούλομαι γυμναζόμενος μᾶλλον ἐγαίρειν, ἢ εἰ ἥδιον ἐσθιειν καὶ καθεύδειν, ἢ εἰ — — — παντὶ διαπονῶν τῷ σώματι πᾶν ἰσορροπον ποιεῖν; aliis deinde commodis saltationis additis perguit: ἢ οὐκ ἴστε, ὅτι ἔναγχος ἔωθεν Χαριμίδης ὅττοσι κατέλαβέ με ὀρχοῦμενον; καὶ μὰ τὸν Διῶ, ἔφη ὁ Χαριμίδης· καὶ τὸ μὲν γε πρῶτον ἐξεπλάγην καὶ ἔδουσα μὴ μαινοιο, ἐπεὶ δὲ σου ἤκουσα ὁμοια, οἷς νῦν λέγεις, καὶ αὐτὸς ἐλθὼν οἴκαδε ὀρχοῦμένη μὲν οὐ, — — ἐχειρονόμον δέ ¹¹⁶). Rem non addubitandam etiamsi minime ad Romanae gravitatis mensuram modumque revocaverimus ¹¹⁷), quamvis bonam eius rationem Socrates reddiderit, quis est qui non perridiculam vocet.*

Videamus deinceps de citharoedo. De qua re Plato habet haec Euthyd. p. 272. C.: *ἀλλ' ἐγὼ ἐν μόνον φοβοῦμαι, μὴ αὐτὸν ὄνειδος τοῖν ξείνοιν περιάψω, ὥσπερ Κόννη τῷ Μητροβίον, τῷ κιδαριστῆ, ὃς ἐμὲ διδάσκει ἔτι καὶ νῦν κιδαρίζειν. ὄρωντες οὖν οἱ παῖδες οἱ συμφοιτηταί μοι ἐμοῦ τε καταγελῶσι καὶ τὸν Κόννον καλοῦσι γεροντοδιδάσκαλον. et p. 295. D.: ἀνεμνήσθην οὖν τοῦ Κόννου, ὅτι μοι κάκεινος χαλεπαίνει ἐκάστοτε, ὅταν αὐτῷ μὴ ὑπέικω, ἐπειτά*

¹¹⁵) Cf. Zeller. I. I. p. 49.

¹¹⁶) Cf. Plut. d. san. tu. p. 377 (Hutten.): *ὥσπερ αὐτῷ Σωκράτει γυμνάσιον ἦν οὐκ ἀηδὲς ἢ ὀρχήσις. — Diog. Laert. p. 109: ἔτι τε ὀρχεῖτο συνεχῆς, τῇ τοῦ σώματος εὐεξία λυσιτελεῖν ἠγοῦμενος τὴν τοιαύτην γυμνάσιον. Athen. I, cap. 37, p. 21: Τῆς δὲ Μέμφιδος ὀρχήσεως ἤρα καὶ Σωκράτης ὁ σοφός etc. Lucian. d. salt. 25: ὁ Σωκράτης — — οὐ μόνον ἐπήνει τὴν ὀρχηστικήν, ἀλλὰ καὶ ἐμαθεῖν αὐτὴν ἠξίου μέγιστον νέμων εὐρυθυμία καὶ εὐμουσία καὶ κινήσει ἐμμελεῖ καὶ ἐδσχημοσύνη τοῦ κινουμένου, καὶ οὐκ ἠδέϊτο γέρον ἀνὴρ, ἐν τῶν σπουδαιότατων μαθημάτων καὶ τοῦτο ἠγοῦμενος εἶναι καὶ ἐμελλέ γε ἐκεῖνος περὶ ὀρχηστικήν οὐ μετρίως σπουδάσεσθαι, ὅσγε καὶ τὰ μικρὰ οὐκ ὄκνει μανθάνειν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ διδασκαλεῖα τῶν ἀθλητρίδων ἐφοῖτα etc.*

¹¹⁷) Nemo fere saltat sobrius, nisi forte insanit. Cic. p. Mur. 6.

μον ἥττον ἐπιμελεῖται ὡς ἀμαθοῦς ὄντος¹¹⁸⁾. Nihilominus discrepant de eo virorum doctorum sententiae. Zellerus l. l. p. 23 pro vero sumit, Hermannus in libello de Socratis magistris et disciplina iuvenili p. 25 sqq., quem vellem inspicere licuisset, in fabulis reponit, Stallbaumio quoque in proll. ad Euthyd. p. 57 sqq.¹¹⁹⁾ res aliter videtur interpretanda. Eius autem disputationis potissimae sententiae sunt fere hae. Connus ille musicus fuit admodum mediocris atque paupertate eo redactus, ut instituenda iuventute victum quaeritaret. Haec ipsa potissimum fuit causa, cur Socrates eum frequenter visitaret videlicet et quaecumque opportunitatem cum adolescentibus disserendi studiose investigans et fortasse ipsius hominis ingenio allectus, praesertim cum sophistae quoque eius domum frequentarent. Quum autem consuetudinem eius appeteret Socrates, nimirum pro urbanitate sua se simulavit musicam ab eo perdiscere velle, quae erat viri professio irrisionis plenissima. Hinc Amipsias in Conno chorum ex φροντισταῖς composuit. Iam videmur non temere hariolari existimantes Connum cum Socrate ceterisque sophistis ita a poeta in scenam esse inductum, ut ipse vetulus vetulos maximeque Socratem arte musica erudire conaretur, unde omnibus nata est multa argutandi rixandique occasio. Talia fere Stallbaumius. In qua disputatione etsi multa sunt aut parum probabilia aut non satis firmata, tamen refutare ea non huius loci est. Hoc quaero: etiamsi statuamus, Socratem, cum Conni domum frequentaret et adolescentium et sophistarum eo convenientium et ipsius Conni causa, musicam per ludibrium simulasse se discere velle, quamquam cur id simularet is, qui in tali adolescentium, sophistarum, hominum singularium commercio et usu quotidiano totus esset neque sane Simonis tabernam frequentans sutrinam se discere velle diceret — sed si fecerit, si simulaverit, si ioco tali nonnumquam usus sit, quomodo fieri potuit, ut ad iocum eiusmodi Amipsias fabulam suam dirigeret atque componeret, ut Connum Socratem reliquosque philosophos arte musica erudientem induceret? Quaero denique quomodo tam artificiosa interpretatio cum Platonis verbis consentiat, quae tam plana manifestaque videntur, ut mihi quidem nullam dubitationem videantur relinquere, quin cum Zellero credendum sit, revera Socratem arte musica a Conno eruditum esse. Id autem miror cur viris doctis offensioni esse potuerit, cum ea res ut admodum singularis communique mori contraria, ita a Socratis ingenio nequaquam esset aliena. Idem vir, qui bonum et honestum¹²⁰⁾, qui amicitiam¹²¹⁾, qui patriae amorem¹²²⁾, qui pulchritudinem ipsam¹²³⁾ ad utilitatem retulit, qui utilitate etiam literarum artiumque¹²⁴⁾ modum terminavit, qui ut id quod utile duceret, consequeretur, nihil non fecit

118) Cf. Diog. Laert. p. 109: ἀλλὰ καὶ λυγρίζων ἐμάνθανεν ὅτε καιρός· μηδὲν λέγων ἄτοπον εἶναι, ἃ τις μὴ οἶδεν ἐμανθάνειν. Cic. Cat. Mai. 8, 26. ad Fam. 9, 22, 3. Val. Max. 7. Suid. s. v. Σοκρ.: ἐμάνθανε δὲ καὶ κιδαρίζων παρὰ Κόννη γέγων ἤδη ὄν· σκωφθεῖς δὲ τὸ Σόλωνος, Ὁψιμαθῆς, εἶπε, μᾶλλον ἢ ἀμαθῆς.

119) Cf. eund. ad Euthyd. p. 272. C.

120) Xen. Mem. III, 8, 3. 7. IV, 6, 8 sqq.

121) Xen. Mem. II, 4, 5 sqq.

122) Ibid. III, 7, 9. II, 1, 14.

123) Ibid. III, 8, 4 sqq.

124) Ibid. IV, 7.

quam id aetatem speciem gravitatem suam secundum morem hominum vulgarem deceret minime curiosus ¹²⁵), qui ut saltationis commodis frueretur, quamvis senex saltando operam dedit, qui non erubuit tunc, cum interposita cruribus suis arundine cum parvulis filiis ludens ab Alcibiade visus est ¹²⁶), idem quid obstat quin, cum musica perspexisset quanta commoda haberet, medius inter pueros musicae studiosos vel mirantes vel ridentes grandis natu sederit, ut Conno duce citharam disceret? Enimvero parum profecisse existimandus est.

Huc prope accedit, quod etiam poësis factitandae periculum aliquod fecit non impetu quodam poëtico ductus, sed per providentiam quandam et circumspectionem. Insomnium enim ei iterum iterumque praecepere visum est, ut musicam faceret et exerceret. Socrates autem diu id sibi commendari ratus, quod iam superiore tempore fecisset ὡς φιλοσοφίας οὔσης μεγίστης μουσικῆς, subito, cum facto de se iudicio supplicium suum intercedente Apollinis festo produceretur, apud se constituit, si forte insomnium hanc vulgarem musicam exercere iuberet, non negligendum esse tale praeceptum. Ἀσφαλέστερον γὰρ εἶναι μὴ ἀπιέναι πρὶν ἀφοσιώσασθαι ποιήσαντα ποιήματα, πειδόμενον τῷ ἐνυπνίῳ. οἴτω δὴ πρῶτον μὲν εἰς τὸν θεὸν ἐποίησα, οὐ ἦν ἡ παροῦσα θυσία· μετὰ δὲ τὸν θεὸν, ἐγνοήσας ὅτι τὸν ποιητὴν θεοὶ, εἴ περ μέλλει ποιητῆς εἶναι, ποιεῖν μέθους ἀλλ' οὐ λόγους καὶ αὐτὸς οὐκ ἦ μεθολογικός, διὰ ταῦτα δὴ, οὐς προχείρους εἶχον καὶ ἠπιστάμην μέθους τοὺς Αἰσώπων, τούτων ἐποίησα οἷς πρότοις ἐνέτυχον. Quae sunt verba Socratis in Plat. Phaedone p. 61. *) Hominem sane mirificum ex diversissimis naturis collectum rebusque diversissimis attemperatum, qui dum in tanta rerum cogitationumque sublimitate versatur eaque est animi magnitudine, ex qua in ipso mortis discrimine summa tranquillitas ac serenitas redundet, sollicita quadam superstitione animum invadente religione se exsolvere studeat ita, ut quamvis et mente et lingua ab omni poësi abhorrens hymnum in Apollinis laudem componat et ne quid sibi reliqui faciat, Aesopi quasdam fabulas in versus redigat. Quem ut et in saltando et in citharizando et in fingendis versibus parum praestitisse recte conieceris, eundem his quoque rebus ἀτοπώτατον visum esse hominibus iure existimabis.

Venio nunc ad tolerantiam illam et corporis et animi patientissimam, quae tanta fuit, ut, cum ceterorum hominum consuetudini longe antecelleret, et ipsa admirabile quiddam haberetur. Hinc Amipsias ap. Diog. Laert. καρτερικόν (κατὰ πόλλ' ἀνέχει, Arist. Nub. 326.), Seneca (epist. 104, 26.) ¹²⁷) perpersitium senem eum appellat. Admirabile autem id videri non potuit, nisi quod tam varium fuit et multiplex, ut quem natura iam corpore robustum durumque, animo for-

¹²⁵) Zeller. 1. I. p. 23: in den Reden und dem Benehmen des Socrates lässt sich eine gewisse Verstandespedanterie und eine ungrüchische Gleichgültigkeit gegen die sinnliche Schönheit der Form nicht verkennen.

¹²⁶) Val. Max. VIII, 8.

*) Legimus ap. Diog. Laert. p. 116 et paeanis exordium:

Δήλι' Ἀπολλὸν χαῖρε καὶ Ἄρτεμι, παῖδε κλεινῷ — et fabulae Aesopicae:

Αἰσώπος ποτ' ἔλεξε Κορίνθιον ἄστυ νέμονσι,

Μὴ κρίνειν ἀρετὴν λαοδίκῳ σοφίῃ.

¹²⁷) Cf. epist. 53, 6. d. ira II, 6.

tem et constantem finxerat, eum exercitatione ac disciplina tanquam specimen quoddam patientiae tolerantiaeque factum esse appareret. Ita quod natura cum multis commune, id voluntate hominis factum erat singulare. Ac corporis patientiam testatur Xenophon his verbis (Mem. I, 2, 1.): *πρῶτον μὲν ἀφροδισίων καὶ γαστρὸς πάντων ἀνθρώπων ἐγκρατέστατος ἦν· εἶτα πρὸς χεῖμωνα καὶ θέρους καὶ πάντας πόρους καρτερικώτατος*. Jam ut tenuissimo victu contentus fuerit, ut ambulando pulmentaria sibi quaesierit ¹²⁸), ut famem sitimque perferre idemque occasione data largiter frui salva valetudine potuerit neque umquam ab ullo homine, quamquam, si res ita ferret, omnes bibendo longe vincebat, ebrius sit visus ¹²⁹), ut discalceatus scissilique palliastro indutus per aestatem et hiemem et caloris et frigoris fuerit patientissimus ¹³⁰), pleni sunt testimoniorum veteres scriptores; quid autem stando per diem noctemque valuerit, iam tetigimus supra p. 25. — Nec sane minore fuit animi constantia et aequabilitate, cuius idem semper vultus, eadem frons fuisse, quem nemo unquam ira dolore aegritudine perturbatum, nemo cupiditate gestientem vel laetitia exsultantem vidisse dicatur. Sed ea res cum non solum Atheniensium, sed universae antiquitatis admirationem excitaverit, in antiquorum scriptorum libris tam decantata ac paene contrita est, ut eam tetigisse et in annotatione testimoniiis nonnullis instruxisse sufficiat ¹³¹).

¹²⁸) Xen. Mem. I, 3, 5: *οὕτω γὰρ εὐτελής ἦν, ὥστε οὐκ οἶδ' εἰ τις οὕτως ἀνὸς ὀλίγα ἐργάζοντο, ὥστε μὴ λαμβάνειν τὰ Σοκράτει ἀρκοῦντα· σίτω μὲν γὰρ τοσοῦτω ἐχρήτο, ὅσον ἠδέως ἦσθιε· καὶ ἐπὶ τοῦτο οὕτω παρεσκευασμένος ἦει, ὥστε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ σίτου ὄψον αὐτῷ εἶναι ποτὸν δὲ πᾶν ἠδὴν ἦν αὐτῷ διὰ τὸ μὴ πίνειν, εἰ μὴ διψῶν. cf. ibid. I, 5, 6. Stob. serm. XCV, p. 519: Σοκράτης Ἀρχελάου μεταπεμπομένον αὐτὸν ὡς ποιήσοντος πλοῦσιον ἐκέλευσεν ἀπαγγεῖλαι αὐτῷ· διὰ τί Ἀθήνησι τέσσαρες εἰσὶ χοίρικες τῶν ἀλφίτων ὀβολοῦ ὄνιοι, καὶ κρῆναι ἕδατος ῥέουσιν; cf. Plut. d. tranq. an. 10. Cic. Tusc. V, 97: Socratem ferunt, quum usque ad vespertum contentius ambularet quaesitumque esset ex eo, quare id faceret, respondisse, se quo melius coenaret, opsonare ambulando famem.*

¹²⁹) Plat. Conv. p. 220. A.: *ὁπόταν γοῶν ἀναγκασθεῖν ἀποληφθέντες πον, οἷα δὲ ἐπὶ στρατείας, ἀσιτεῖν, οὐδὲν ἦσαν οἱ ἄλλοι πρὸς τὸ καρτερεῖν. ἐν τ' αὖ ταῖς εὐχάιαις μόνος ἀπολαβεῖν οἷός τ' ἦν, τὰ τ' ἄλλα καὶ πίνειν οὐκ ἐδέλων, ὁπότε ἀναγκασθεῖν, πάντας ἐκράτει, καὶ ὁ πάντων θανμαστότατον, Σοκράτη μεθύοντα οὐδεὶς πόποτε ἐώρακει ἀνθρώπων.* Inprimis huc pertinet Conv. p. 223 fin., ubi Socrates postquam omnes Agathonis convivas bibendo superavit, postremos Aristophanem et Agathonem ipsum, tota nocte disserendo bibendoque consumpta prima luce, uti consuevit, in Lyceum abiisse ibique lotus per totum diem exercitationibus narratur operam dedisse.

¹³⁰) V. supra p. 12 not. 49. Ad hunc locum universum referendū sunt etiam versus Aristophanei Nub. 414 sq.:
*εἰ μνήμων εἰ καὶ φροντιστὴς καὶ τὸ ταλαιπώρον ἐνεστιν
 ἐν τῇ ψυχῇ καὶ μὴ κάμνεις μήθ' ἰστὼς μήτε βαδίζων,
 μήτε ῥιγῶν ἄχθει λίαν, μήτ' ἀριστῶν ἐπιθυμῆς etc.*

¹³¹) De eius aequabilitate animi universa cf. Cic. d. off. I, 26. Tusc. III, 15. Senec. epist. 104. Plin. lib. VII, c. 18. Aelian. V. H. IX, 7. De eiusdem animi tranquillitate, cum ab Aristophane in scena traduceretur omniumque oculi in ipso haerent cf. Ael. V. H. II, 13. IV, 8. Senec. d. const. sap. 10. Stob. serm. p. 168., cum aspere et ignominiose a Xanthippa tractaretur vid. Diog. Laert. p. 112 (historiolas, quae de Xanthippa ferebantur, collectas habes a Menagio ad h. l.), Senec. d. const. sap. l. l. Suid. s. v. Τροχιλέας., cum ab adolescente conviciis et iniuriis peteretur V. Plut. d. lib. ed. 14, cum ei de filii morte allatum esset V. Stob. serm. p. 570. Omnium autem praeclarissima constantiae et aequabilitatis Socraticae monumenta reliquit Plato in Apologia et in Phaedone.

Jam vero circumspicienti mihi, quid reliquum sit, quod in atoporum Socratis numero referatur, unum restare videtur daemonium, quod haud scio an omnium fuerit ἀτοπώτατον. Maxime singulare enim merito dixeris, cujus naturam neque ipse Socrates neque vel Plato vel Xenophon perspexerit, quod aequalibus eius tam novum visum sit, ut eum tanquam novos deos introducturum vel impietatis postularent, quod tam memorabile ab eruditibus antiquitatis hominibus habitum sit, ut plures libros de eo commentati sint¹³²⁾, in quo denique explicando etiam recentioris aetatis quamvis multi, quorum talium rerum iudicium est, alii alia statuerint. Hodie tandem, postquam Schleiermacherus rectiorem iudicii viam ingressus est, res multifariam tractata eo perducta est, ut daemonium Socraticum neque pro genio quodam peculiari ab animo superstitioso vel alucinatore credito, neque pro conscientiae quadam forma habeamus neque quidquam aliud esse putemus, nisi sensus communis quoddam iudicium plurimarum rerum usu prudentiaque exercitatum atque acutum, quo quid sibi naturaeque suae vel amicis quoque suis sive conduceret sive obsesset doceri sibi videretur, quemadmodum Hermannus dicit l. l. p. 236: „die innere Stimme des individuellen Tactes, der dem treuen und anhaltenden Beobachter der Welt und des Menschenlebens am Ende gleichsam zum unwillkürlichen Bestimmungsgrunde wird.“¹³³⁾ Eo puto revocandos esse omnes et Platonis et Xenophontis locos, in quibus mentio iniicitur daemonii, nisi forte Theagem exceperis, cuius scriptor quae de daemonii vi commentus est, ut minus cum iis, quae exposui, consentientia nos moverent, si eum Platonem esse possemus credere lecta Hermanni disputatione, quam supra attigimus. Itaque quod ceteri ab oraculis atque vaticiniis petebant, id Socrates in se ipso habebat repositum ita tamen, ut id voci cuidam divinae tribuendum esse existimaret. Quae si vera sunt, rectissime cum de aliis rebus tum de daemonio Socratis commentatus est Zellerus, minus autem recte et, si quid video, iis, quae ipse disseruit, parum accomodate idem daemonium dixit vim quandam ingenii cum impetu prorumpentem et p. 24¹³⁴⁾ et p. 22¹³⁵⁾, ubi de atopis universis exposuit. Id sane vaticinantis per furorem quandam et divinitus praesagentis esse iure diceretur, daemonium autem Socratis magnam partem in levibus tantum rebus occupatum cum quotidianae vitae parvos casus et discrimina dirimat¹³⁶⁾, in sobria magis prudentia, quam in effervescentis ingenii impetu ac furore cernitur.

Iam finem commentatiunculae meae impositurus facere non possum, quin unam rem in memoriam revocem, quam etsi iam commemoravi, tamen velim qui has schedas percurrant ut

132) Plutarchus et Apuleius.

133) Cf. praeter Hegelium l. l. ante omnia quae de ea re prudenter et clare exposuit Zeller. l. l. p. 25 sqq. cf. Hermann. l. l. p. 598. not. 248. p. 323. not. 292. Parum recte Gerlach. stud. hist. I, p. 115. cf. etiam quae commentatus est Bornemann. ad Xen. Mem. I, 1, 2.

134) Wir sehen auch andererseits wieder den aus der äussern Erscheinung zurückgezogenen und in der Tiefe seines Innern arbeitenden Geist des Philosophen in plötzlichen die Stetigkeit und Klarheit des Bewusstseins zerreisenden Stößen hervorbrechen.

135) Als ein gewaltsames Hervorbrechen des Geistes — als die unmittelbare Offenbarung eines höhern Lebens, dessen Hervorquellen aus seinem Innern Socrates selbst nur als etwas Dämonisches zu betrachten wusste.

136) Cf. Hegel. l. l. p. 106.

etiam atque etiam apud animum repentent, nonnulla me in atopis posuisse, quae cum aliorum quoque hominum propria fuerint, recte dubitare quis videatur, utrum re vera habenda sint in atopis necne. Multi fuerunt discendi cupidi, multi et corporis et animi patientia praediti, quid? cur talia in Socratis recensentur atopis? Quia in Socrate tam tota, tam omnibus numeris absoluta, tam totum hominem quasi perfectentia habebantur, ut nova hominibus et singularia et sua esse propriamque vim et naturam viri quasi nota et formula quadam aperire ac definire viderentur. — Iam vero breviter complectere animo, quae hoc πολυδρῶλήτων syntagmate percursa sunt: ecce vir quanta pulchritudine animi, tanta oris deformitate insignis, inculto corpore et habitu, supercilioso quodam fastu per vias incedens, quanto discendi ardore per totum diem feratur, ut ne urbem quidem relinquat, nisi coactus, vide ut amore quodam perpetuo deperditus formosos adolescentes circumvolitet quantoque disputandi quasi pruritu actus cum quibuscunque sermones serat disputandique vehementia abreptus haud raro digitos iacet et crines vellat (Diog. Laert. p. 102), vide ut homines sermonibus suis deleniat et percellat, quanta mentis acie praestringat, ut ironia sua perturbet, ut obstetriciis interrogatiuncularum instrumentis et vilissimarum rerum apparatu petat et quanta quam curta supellectile perficiat, vide quanto stupore homines afficiat, cum modo diem noctemque eodem loco stantem inque meditatione defixum, modo domi suae tripudiis saltatoriis occupatum, modo in puerorum subselliis citharam discentem deprehendant, vide ut corpore tam duratus, animo tam subactus sit, ut adversus tempestates necessariosque vitae usus perinde atque humanorum casuum vicissitudines callo quodam videatur obductus, vide denique, quomodo in vita quotidiana duce comiteque utatur, daemonio suo, Graecis prorsus novo et inaudito, vide haec, inquam: confitebere virum prope divinum philosophiaeque moralis parentem sane *θαναστήν κεφαλὴν* ac re vera *ἀτοπώτατον* fuisse.

